

DEMOKRATI FÖR UNGA

Bör rösträttåldern sänkas till 16 år?

av Sandra Lingren

DEMOKRATI FÖR UNGA

Bör rösträttsåldern sänkas till 16 år?

Författare: Sandra Lindgren

*Rädda Barnen kämpar för barns rättigheter.
Vi väcker opinion och stöder barn i utsatta situationer
- i Sverige och i världen.*

Det är för dig som Rädda Barnens Ungdomsförbund bildats.
Ett förbund av unga för unga som kämpar för barns och
ungdomars rättigheter, i vårt land och ute i världen.
Som grund för vår verksamhet ligger FN:s konvention om
barnets rättigheter.

Vi är inte framtiden, vi är nu!

© 2006 Rädda Barnens Ungdomsförbund och Sandra Lindgren

ISBN -10 91-975997-1-9

ISBN -13 978-91-975997-1-9

Författare: Sandra Lindgren
Profilfrågegrupp 2005-2007: Grupp 16
Omslag och layout: Rosmarie Sundström
Tryck: Mediakontoret i Norrköping

Rädda Barnens Ungdomsförbund
Gamla Torget 4
602 32 Norrköping
www.rbuf.se
grupp16@rbuf.se

Rädda Barnen
www.rb.se

FÖRORD

Vi unga människor saknar politiskt inflytande i samhället. Detta bryter mot våra rättigheter. Vår röst är en förutsättning för en bättre situation för oss. Som det är nu får demokrati för unga vänta i och med att politiken förblir trångsynt och fördomsfull. Vad vi vill med denna rapport är att öppna ögonen på, och förändra attityder, hos dem som säger att unga är omogna. Som vi upplever det blir unga inte tagna på allvar i samhället. Synen är att unga är till för framtiden. Detta synsätt måste skrotas av många anledningar som rapporten tar upp.

När Rädda Barnens Ungdomsförbund bildades fick vi unga medlemmar en plattform att göra våra röster hörda ifrån. Det som då hände var att vi blev stärkta att komma upp på en jämlik nivå med de äldre inom organisationen. Det är samma sak som vi nu kämpar för att alla unga i samhället ska få uppleva. Vi har förståelse för vad unga människor går igenom för svårigheter här och nu eftersom vi själva är unga. Vi vet hur det är att inte bli lyssnad till, att inte bli respekterad och att inte bli tagen på allvar.

Sedan vårt förbundsårsmöte i april 2005 är vår främsta fråga att rösträttsåldern ska sänkas till 16 år i alla allmänna val i Sverige. Det är en självklarhet för oss att unga medborgare ska vara en del av demokratin. När du har läst denna rapport hoppas vi att det är lika självklart för dig. Vi behöver dig i kampen. Skriv insändare, sprid flygblad, diskutera frågan med andra och anordna demonstrationer.

Särskilt vill vi rikta denna rapport till den av regeringen tillsatta grundlagsutredningen. Vi hoppas att ni får användning av rapporten i ert arbete för demokrati för unga.

Slutligen vill vi tacka er som gjort denna rapport möjlig. Sandra Lindgren som jobbat hårt med denna rapport och Grupp 16 som driver frågan i vårt förbund. Ni är hjältar!

Vänliga hälsningar

Rädda Barnens Ungdomsförbund

INNEHÅLL

INLEDNING	8
Grundlagskommittens uppdrag	8
Rapportens upplägg	8
HUR VIKTIGT ÄR GEMENSAMMA ÅLDERSGRÄNSER?	9
Åldergränsutredningen	10
Gemensamma åldergränser inget självändamål	10
Skilda åldergränser under 1900-talet	10
Varför en gräns just vid 16 års ålder?	11
Oförändrad valbarhetsålder	11
Konsekvens	12
"Omyndighet" ej diskvalificerande för röstberättigade	12
Straffmyndighet	12
Åldergränsutredningens skäl för rösträttsålderssänkning	12
Oproblematiskt med skilda åldergränser i tyska delstater	13
Diskussion om åldergränser	13
MEDFÖR EN SÄNKNING ÖKAT INFLYTANDE FÖR UNGA?	14
Vilken rätt till inflytande har 16-åringar?	14
Allas rätt till inflytande	14
Barnkonventionen	14
Vikten av inflytande	14
Situationen i skolan	15
Begränsat skolinflytande	16
Ungdomars utanförskap	16
Att känna sig hörd	16
Skillnader i ungas uppfattade möjligheter att höras	17
Representationens roll för ungas ställning i samhället	17
Låg representation av unga i riksdagen	17
Nominering av riksdagskandidater	18
Specifika ungdomsfrågor	18
Unga som resurs	18
Besluten påverkas	19
Delaktighet - att känna igen sig i politiken	19
Summering - Representationens dubbla betydelse	19
Hur kan en rösträttsålderssänkning stärka gruppen unga?	20
Partiåtgärder	20
Vill ungdomar själva rösta?	20
Kan legitima politiska åtgärder gå emot folkets uppfattning?	20
Ökad fokusering på unga?	21
Tyska erfarenheter av rösträttsålderssänkning	21
Rösträtt ger respekt	21
Uteblivna tecken på ökad medial uppmärksamhet	21
Ökat inflytande förutsätter engagemang	22
Sänkning otillräcklig motivation att använda rösträtten	22
Ökad reklam istället för ökat inflytande?	22
MEDFÖR EN SÄNKNING ÖKAT ENGAGEMANG HOS UNGA?	22
Vikten av ungas partipolitiska intresse	23
Partimedlemskap	23
Valdeltagande	23
Varför är unga alltmer partipolitiskt passiva?	23
Samhällsengagemang utan partipolitisk delaktighet	23
Vilka engagerar sig?	24
Andra vägar för engagemang	24
Ungdomars attityder till partipolitik	25

Ungas politikerförtroende	25
Ungas politiska självförtroende	26
Härskartekniker	26
Partiernas utmaning: Ta tillvara ungdomars potentiella engagemang	27
Hur kan en rösträttsålderssänkning engagera?	27
Skolan - unik mötesplats för politiker och unga medborgare	28
Yngre förstagångsväljare röstar mer	28
Diskussion om inflytande och engagemang	28
Grunder för bedömning om ökat inflytande är att vänta	29
Rapportens bedömning	30
ÄR ANDRA UNGDOMSPOLITISKA ÅTGÄRDER ATT FÖREDRA? ...	30
Ambitiösa mål: verklig välfärd och makt	30
Andra åtgärder för ungdomars inflytande	31
Diskussion: Problem med regeringens hållning	31
Ett sätt att påverka utesluter inte andra sätt	32
Skendemokratiska risker	32
Politisk ojämlikhet	32
Bakomliggande kompetenstänkande	32
ÄR 16-ÅRINGARS KOMPETENTA NOG ATT RÖSTA?	33
Ifrågasättande av kompetenskrav	33
Intressehänsyn som grund för demokratiska kompetenskrav	34
Kompetenskrav även om barn ges rösträtt	35
Barns utveckling grund för särbehandling	35
Avvägningar	35
Tidsperspektiv	37
Växa in i rollen	37
Kompetenskrav - summering	37
Ungdomar och nödvändig kompetens	38
Intressekompetens - förmåga att veta sitt eget bästa	38
Etisk kompetens - demokratiska värderingar	39
Synen på det goda medborgarskapet	39
Ungdomars värderingar speglar vuxenvärldens	40
Sakkompetens - politiska kunskaper och förståelse	40
Alder och intresse ger kunskap	40
Kunskapens effekter - värderingar, valdeltagande och partival	41
Sakkompetens som förmåga att kunna skaffa sig kunskap	41
Ungdomar är mer lättpåverkade	42
Längre politisk socialisation	42
Okunniga väljare visar störst partiförhållighet	42
Extremer är inte alltid trendigt	42
Grad av självständigt röstande	43
Tolkningsförmåga	43
Faktakunskaper	43
Diskussion: Är ungdomar kompetenta?	44
SAMMANFATTANDE DISKUSSION	45
Åldersgränser	45
Inflytande	46
Engagemang	46
Alternativ till rösträttsålderssänkning	47
Kompetens	48
SLUTKOMMENTAR: BÖR RÖSTRÄTTÅLDERN SÄNKAS?	49
REFERENSER	51
FOTNOTER	55

INLEDNING

”Demokrati betyder bokstavligen folkmakt eller folkstyre. Härom råder enighet. Däremot kan åsikterna bryta sig om hur man skall definiera det styrande folket och om vilka förutsättningar som måste uppfyllas för att folket skall kunna förverkliga sin rätt att styra.”¹

Demokrati betyder alltså att folket styr sig själva och kan förstås ungefär som att människor inom ett visst område tillsammans och på lika villkor bestämmer vilka regler som ska gälla där.

Demokratin antas i allmänhet utgöra det bästa möjliga styrelseskick att kunna ta tillvara principen om alla människors lika moraliska värde. Detta genom demokratiska beslutsprocesser där stridande uppfattningar och intressen vägs samman.

I Brasilien är rösträtten frivillig mellan 16 och 18 och för att sedan vara obligatorisk mellan 18 och 70 år och i några tyska delstater tillämpas 16-årsgräns vid kommunala val.² Men i Sverige, liksom på de allra flesta håll i världen tillhör inte barn och ungdomar under 18 år ”det styrande folket”. Eftersom alla människors intressen (som kan förstås ungefär som behov och vad som ger dem livskvalitet och värdighet) ska väga jämlikt och tas likvärdig hänsyn till vid politiska beslut i en demokrati är det problematiskt att medborgare under 18 år saknar politiska representanter, det vill säga personer som i politiska sammanhang företräder dessa unga medborgares uppfattningar och intressen.

Hur demokratiskt är egentligen ett samhälle där en femtedel av befolkningen, det vill säga barn och ungdomar under 18 år, saknar rätten att rösta och därmed är utestängda från den främsta möjligheten att utöva ett jämlikt politiskt inflytande som en demokrati har att erbjuda?

Grundlagskommitténs uppdrag

En grundlagskommitté har av regeringen fått i uppdrag att göra ”en samlad översyn av regeringsformen”, där bland annat reglerna till Sveriges valsysteem står skrivna. Kommitténs uttalade syfte är att i dialog med det svenska folket arbeta fram förslag på förändringar av grundlagen som kan ”stärka och fördjupa den svenska folkstyrelsen, öka medborgarnas förtroende för demokratins funktionssätt och höja valdeltagandet”.³

Sveriges nuvarande författning från 1974 är resultatet av ett omfattande reformarbete. Med 1974 års regeringsform sänktes rösträttsåldern från 20 år till rådande 18 år i Sverige. Sänkningen motiverades bland annat med att samhällsutvecklingen medfört att ungdomar i allmänhet hade större insikter i sociala, politiska och ekonomiska frågor än tidigare och med att den skulle ta vara på ungdomars engagemang inom den representativa demokratins former.⁴

En ytterligare sänkning av rösträttsåldern till 16 år i ett eller flera nivåer av Sveriges politiska val kräver en grundlagsändring, och är något som Grundlagskommittén vid redovisandet av sitt uppdrag som ska ske senast den 31 december 2008 har möjlighet att föreslå.

Mot bakgrund av Grundlagskommitténs uppdrag är föreliggande rapport med dess diskussion av ungdomar och demokrati tänkt att fungera som underlag till en bedömning om en rösträttsålderssänkning skulle kunna göra samhället mer demokratiskt.

Rapportens upplägg

Rapporten utgör en redogörelse för och en värdering av de argument som används för och emot att sänka rösträttsåldern till 16 år i Sveriges politiska val. Med hjälp av tidigare forskning kommer resonemang att föras kring ungdomars demokratiska ställning i samhället och den eventuella angelägenheten med en rösträttsålderssänkning.

Ur det omfattande material som berör frågan om en rösträttsålderssänkning och ligger till grund för rapporten har fem olika huvudlinjer av argumenten för eller emot en rösträttsålderssänkning urskiljts. Varje avsnitt i rapporten utgår från varsin argumentationslinje. Förhoppningsvis kan detta sammantaget ge en bred och helhetlig bild av frågan, vilket möjliggör en välgrundad åsikt om huruvida rösträttsåldern bör sänkas till 16 år i ett eller flera av Sveriges politiska val.

Fem centrala argument för och emot en rösträttsålderssänkning:

- Rösträttsåldern bör vara densamma som myndighetsåldern och valbarhetsåldern.
- En sänkning kommer att öka ungdomars ställning och politiska inflytande i samhället till en mer tillfredsställande nivå än idag.
- En sänkning kommer att stimulera ungdomars politiska intresse och ta tillvara deras samhälleliga engagemang.
- Andra ungdomspolitiska åtgärder är att föredra.
- 16-åringar är eller är inte demokratiskt kompetenta.

Till grund för argumenten ligger olika uppfattningar om hur verkligheten *ser ut* för ungdomar och om hur ungdomars situation *bör se ut*, samt uppfattningar om vilka förutsättningar en rösträttsålderssänkning har att *bidra till att nå* ett sådant eftersträvarsvärt tillstånd. Dessa uppfattningar kommer i rapporten att granskas.

Uppfattningar om angelägenheten med att sänka eller inte sänka rösträttsåldern grundas ofrånkomligen från olika bedömningar, som aldrig kan bli absolut ”sanna”. Huruvida dessa bedömningar ändå har olika mycket som talar för sig är något som rapporten kommer att undersöka. Läsaren är naturligtvis fri att ifrågasätta ställningstaganden som görs i rapporten och att göra andra bedömningar än rapportförfattaren.

HUR VIKTIGT ÄR GEMENSAMMA ÅLDERSGRÄNSER?

Inledningsvis kommer argumentationen kring att *rösträttsåldern bör vara densamma som myndighetsåldern och valbarhetsåldern* att diskuteras. Detta argument brukar i regeringssammanhang, ofta tillsammans med hänvisningar till andra ungdomspolitiska åtgärder som genomförs, fungera som motivering till att en rösträttsålderssänkning inte närmare behöver övervägas.

Varje år inkommer motioner till riksdagen om en sänkning av rösträttsåldern. Främst är det Miljöpartiet som driver frågan, men även enskilda ledamöter från Centern, Folkpartiet och Vänsterpartiet har på olika vis tagit upp frågan om en rösträttsålderssänkning i diverse riksdagsmotioner.⁵

När Gustav Fridolin (mp) för några år sedan i riksdagen frågade ut dåvarande demokratiminister Mona Sahlin (s) om hon på något sätt avsåg att gå vidare med frågan om sänkt rösträttsålder som en metod att öka unga människors möjlighet till deltagande i demokratin, svarade hon:

”En sänkning av rösträttsåldern till 16 år strider emellertid mot den viktiga princip som ligger till grund för vår nuvarande lagstiftning, nämligen att rösträtts-, valbarhets- och myndighetsåldern ska vara densamma. Lyfter vi ut rösträtten ur detta sammanhang får vi en situation där en omyndig person ges den rättighet som vi kanske starkast kopplar till att just vara myndig. Jag är därför inte beredd att idag ta initiativ till någon förändring av nuvarande lagstiftning.”⁶

Konstitutionsutskottets har vid flera tillfällen tagit ställning till frågan men har i sina betänkanden inte funnit anledning att ändra rösträttsåldern.⁷ Motiveringarna har utgått från att sambandet mellan rösträttsålder och myndighetsålder inte bör brytas. Riksdagen har hittills antagit konstitutionsutskottets anförda linje som sin mening. Ungdomspolitiska kommittén såg i sitt slutbetänkande från 1997

både fördelar och nackdelar med att sänka rösträttsålder i såväl enbart kommunala val som samtliga val, men ville inte ta slutgiltig ställning. För att kunna se och utvärdera effekterna av en sänkning föreslogs en försöksverksamhet i kommunalvalet 1998, ett förslag som regeringen valde att inte genomföra.⁸

Åldergränsutredningen

En utredare fick 1995 i uppdrag av regeringen att kartlägga alla åldergränser som berör unga människor upp till 30 års ålder i dagens svenska samhälle. Motiven bakom dem skulle lyftas fram, tillsammans med förslag på förändringar av de åldergränser som eventuellt ansågs problematiska. Denna Åldersgränsutredning betonar i sitt slutbetänkande *Bevakad övergång* för det första att gränserna måste uppfattas som legitima för att respekteras av de unga. För det andra anses det eftersträvansvärt att samla åldergränserna till vissa strategiska åldrar. Detta eftersom en enhetlig och konsekvent linje underlättar ungas vuxenblivande.⁹

Åldersgränsutredningen föreslår en sänkt rösträttsålder till 16 år i kommunala val och i kommunala folkomröstningar, utan motsvarande sänkning av valbarhetsålder. Utredningen ställer sig principiellt positiv till en sänkning även vid riksdagsval, men väljer i sin rapport att än så länge bara förespråka en sänkning vid kommunala val. Detta eftersom en sådan mindre åtgärd anses vara ytterligare ett steg på en redan inslagen väg av nya bestämmelser för ökat medborgarinflytande även för omyndiga personer. Förutom att den politiska genomförbarheten av en rösträttsålderssänkning ses som betydligt högre än en sänkning i allmänna val, vill utredningen i första hand ge så många kommuninvånare som möjligt inflytande över den kommunala verksamheten. Kommunala frågor anses nämligen ligga medborgarna närmare än frågor på riksdagsnivå. Däremot bygger förslaget inte på att utredningen betraktar 16-åringar som mindre kompetenta att bedöma frågor på riksdagsnivå än på kommunal nivå.

Åldergränsutredningens förslag avvisades av flertalet remissinstanser. Men bland dem som var positiva till en sänkning av rösträttsåldern till 16 år i kommunala val fanns barnombudsmannen, Statens Kulturråd och Konsumentverket.¹⁰

En oro för att myndighetsåldern skulle förlora i betydelse vid en sänkning av rösträttsåldern till 16 år kan ses som befogad utifrån Åldersgränsutredningens betoning på vikten av tydliga, enhetliga och konsekventa åldergränser. Ändå förespråkar utredningen en rösträttsålderssänkning (om än endast på kommunal nivå) som verkar gå emot denna ståndpunkt. Hur går det ihop?

Gemensamma åldergränser inget självändamål

Enligt utredningen är upprättandet av att principerna om gemensamma åldergränser för samtliga val samt att rösträttsålder, valbarhetsålder, myndighetsålder bör sammanfalla inga självändamål. ”Finns goda skäl för att låta åldersklasserna närmast under 18-årsåldern få del av den främsta formen av medborgarinflytande, så bör självklart en brytning få ske”, skriver Åldersgränsutredningen, och påpekar samtidigt att åldrarna inte alltid sammanfallit genom historien.¹¹

Skilda åldergränser under 1900-talet

När rösträttsåldern år 1974 sänktes till 18 år ansågs det värdefullt att bevara sambandet med myndighetsåldern som därför också sänktes till 18 år. Men gemensamma åldergränser har inte varit någon självklarhet i Sverige under 1900-talet. I tabellen nedan står att se vilken relation de tre aktuella åldergränserna har haft till varandra från år 1921 fram till 1974, då en gemensam 18-årsgräns infördes i samband med ändringen av grundlagen.

Rösträttsålder respektive valbarhetsålder till riksdagens första och andra kammare (enkammarriksdag från 1971), ställda i relation till myndighetsålder.

Årtal	Rösträtt	Valbarhet första kammaren	Valbarhet andra kammaren	Myndighet
1921	23 år	35 år	23 år	21 år
1937	23 år	35 år	25 år	21 år
1945	21 år	35 år	25 år	21 år
1949	21 år	35 år	23 år	21 år
1953	21 år	23 år	23 år	21 år
1965	20 år	23 år	23 år	21 år
1969	20 år	20 år	20 år	20 år
1970	19 år	20 år	20 år	20 år
1974	18 år	18 år	18 år	18 år

Källa: SOU 1996:111, s 49-50 och s 54.

Utifrån tabellen kan det bland annat konstateras

- 1) att åldern för valbarhet har legat högre än rösträttsåldern (mellan år 1935 och år 1969) och
- 2) att myndighetsåldern har legat högre än rösträttsåldern (mellan år 1965 och år 1974)

Om riksdagen skulle besluta sig för att genomdriva en sänkning av rösträttsåldern från dagens 18 år till 16 år utan att samtidigt ändra valbarhets- och myndighetsålder skulle ovan två punkter åter vara fallet.

Numera är rösträttsåldern också skild från valbarhetsåldern i de svenska kyrkovalen. Rösträttsåldern har där sänkts till 16 år, medan valbarhetsåldern ligger kvar på 18 år.

Varför en gräns just vid 16 års ålder?

Att personer från just 16 år har en tillräcklig självständighet att börja rösta motiveras av Åldersgränsutredningen för det första med att skolplikten upphör det kalenderår man fyller 16 år. För det andra ges personer i den åldern betydande civilrättslig handlingsförmåga. Till 16 års ålder knyts viktiga bestämmelser som skattefrågor angående inkomstupplägg inom familjen och arbetsmiljölagar angående minderårigas skydd i arbetslivet. Den som har fyllt 16 år får till exempel bestämma över sin arbetsinkomst och driva egen rörelse.¹²

Oförändrad valbarhetsålder

Utredningens preliminära ställningstagande angående valbarhetsåldern är, som nämnts, att låta den stå kvar på 18 år. Personer som står under annans vårdnad och förmyndarskap saknar den ekonomiska självständighet som är avgörande för att utöva den myndighet som följer av valbarhet, anser Åldersgränsutredningen. Att bli myndig handlar mycket om att ges fullt ekonomiskt ansvar över sin personliga situation. Men om 16-åringar blev valbara skulle de kunna ingå i partiföreningar med skadeståndsansvar och ekonomiska följder som överstiger de egna befogenheterna, vilket enligt utredningen vore olämpligt.

Konsekvens

Om rösträttsåldern sänktes till 16 år skulle omyndiga ungdomar, som alltså inte bedöms fullt kapabla att ta hand om sig själva, kunna rösta fram vilka politiska ledare som ska styra landet. Detta kan tyckas innebära en slående brist på logik. Men kan förslaget om en rösträttsålderssänkning förkastas endast på grund av denna inkonsekvens?

”Omyndighet” ej diskvalificerande för röstberättigade

Som Åldersgränsutredningen påpekar är inte omyndighet i sig diskvalificerande i rösträtts-sammanhang. Enligt dagens regler kan en person som uppnått rösträttsåldern aldrig fråntas sin rätt att rösta så länge han eller hon lever, oavsett personlighetsförändringar (senilitet, mentalsjukdom osv.) som kan kräva god man eller förvaltare och alltså innebär en typ av omyndighetsförklaring.¹³

Straffmyndighet

Staten intar i dagsläget en inkonsekvent hållning i det att 18-åringar anses mogna att rösta och att dricka alkohol på krogen, men inte att gå på Systembolaget. Vid en sänkning av rösträttsåldern skulle fler och yngre personer som varken får dricka alkohol på krogen eller handla på Systembolaget kunna vara med och rösta fram lagar som eventuellt skulle komma att tillåta dem tillgång till alkohol. Mot detta kan ställas att det både är ologiskt och demokratiskt orättfärdigt att vid 15 års ålder bli straffmyndig och alltså anses gammal nog att straffas för brott, utan att på ett antal år ha möjlighet att genom rösträtten påverka de lagar man kan dömas enligt. Kanske är en sådan inkonsekvens värre, åtminstone ur ett demokratiskt perspektiv?

Åldergränsutredningens skäl för rösträttsålderssänkning

Åldergränsutredningen konstaterar att det från politiskt håll finns ett betydande förtroende för vad unga kan uträtta och ta ansvar för inom skolans värld. Man uppfattar att det står på den politiska agendan att stärka ungdomars medborgarinflytande. Förslaget ska därför ses som ytterligare ett steg i en redan inslagen politisk väg.

Utredningen poängterar att medborgarinflytande främst gör sig gällande genom val. De ungdomsråd och liknande åtgärder som bildats i syfte att stärka ungdomars medborgarinflytande har främst varit inriktade på områden som skola och fritid. Åtgärderna verkar vidare främst fungera som forum för informationsutbyte och diskussion. Utredningen anser att det saknas skäl att inskränka ungas inflytande till dessa områden och att satsningar på att öka ungas medborgarinflytande håller sig inom en alltför snäv ram. Därför framstår det som angeläget att pröva frågan om en sänkt rösträttsålder. Ett annat viktigt skäl som utredningen anser talar för en rösträttsålderssänkning är ungdomars utsatta position i det svenska samhället. Ett flertal regler inom områden viktiga för unga innehåller åldersgränser som innebär att ungdomar saknar möjligheter som vuxna har. Det talas om en ålderssegregering, särskilt inom arbetsmarknadspolitiken. En sänkning av rösträttsåldern skulle därför kunna ge balans och legitimitet för regler som rör unga, slår utredningen fast. Samtidigt konstateras att andelen äldre i befolkningen ökar och att tydliga intressekonflikter i frågor om fördelning av samhällsresurserna (framförallt på sikt) inte kan uteslutas.

Övriga skäl utredningen anger handlar mest om att de eventuella skillnader ungdomar från 16 år uppvisar i jämförelse med den övriga väljarkåren inte bör ses som skäl att neka dem rösträtt. 16-åringars åsikter bör enligt utredningen tas demokratisk hänsyn till, lämpligen genom val, då val utgör grunden för jämlikt, politiskt inflytande.¹⁴ Flertalet av dessa aspekter kommer att beröras i rapportens olika delar.

Oproblematiskt med skilda åldersgränser i tyska delstater

Sedan år 1996 har fem av Tysklands 16 delstater på prov sänkt rösträttsåldern i kommunala val från 18 till 16 år. Någon motsvarande sänkning av valbarhetsålder har inte genomförts, vilket inte upplevts som något problem. Trots häftig debatt innan reformen genomfördes så implementerades den odramatiskt. Inte heller det att myndighetsåldern och rösträttsåldern numera infaller vid olika åldrar tycks ha medfört några särskilda politiska eller juridiska besvär. Av den uteblivna efterföljande debatten att döma verkar den sänkta rösträttsåldern snarare snabbt ha kommit att upplevas som något alldeles normalt.¹⁵

Diskussion om åldersgränser

En ökning av mandatperioderna från tre till fyra år har gjort att den genomsnittliga förstagångsväljaren idag är cirka 20 år. Om en sänkning av rösträttsåldern genomförs kommer den genomsnittliga förstagångsväljaren vara cirka 18 år.

Men icke desto mindre skulle en knapp fjärdedel av förstagångsväljarna då vara 16 år. En sänkning av rösträttsåldern skulle därför innebära ett brott mot den välmenande och praktiska principen om sammanfallande åldersgränser för myndighet, rösträtt och valbarhet på nuvarande 18 år.

Redan 15-åringar är dock skyldiga att känna till vad som är tillåtet och förbjudet enligt lagarna, kan straffas om de begår lagbrott och får kallas som vittne vid rättegång. Från 16 år bestämmer man själv över tjänade pengar. Dessa medborgerliga rättigheter och skyldigheter kan anses ha större likheter med rösträtten än värnpliktsålder, rätten att ingå äktenskap och ta körkort som kräver uppnådd myndighetsålder. Bland annat på dessa grunder är det möjligt att ifrågasätta det överordnat angelägna med att rösträttsåldern inte bör skiljas från myndighetsåldern.

Det finns demokratiska skäl som talar för att medborgare som lever under lagar och förordningar bör ges rätten att bestämma hur dessa regler ska utformas. Att ungdomar i dag kan straffas för brott efter lagar som de saknar möjligheter att påverka går emot en av demokratins grundläggande moraliska principer att de som påverkas bör få vara med och påverka. Enligt barnkonventionen har också barn och ungdomar rätt till inflytande efter sin ålder och mognad och rätt till att vara delaktiga i beslut som rör dem. Som föreliggande rapport kommer att visa är det emellertid inte självklart att 16-åringar på dessa grunder bör ges rätten att rösta.

En sänkning av rösträttsåldern till 16 år skulle medföra en grundlagsändring. Det skulle också innebära att omyndiga medborgare får rätt till politiskt inflytande bland annat över beslut som rör ekonomi och alkoholpolitik, trots att de saknar fullständiga ekonomiska rättigheter och rätt att köpa alkohol och så vidare, vilket är problematiskt.

Tas demokratin på allvar måste ett samhälle fråga sig med vilken rätt det kan stänga ute en femtedel av befolkningen från den främsta formen av medborgarinflytande. Antagligen går viss inkonsekvens gällande olika åldersgränser inte att undvika, men konsekvens eller brist på densamma kanske kan vara olika rättfärdig inom olika områden. Kanske kan rätten till jämlikt politiskt inflytande anses så viktig att problematiska effekter en rösträttsålderssänkning skulle medföra är något som därför måste accepteras.

Trots att det finns goda skäl för att inte lättvindigt skilja rösträttsåldern från myndighetsåldern kan det finnas ännu starkare skäl för en rösträttsålderssänkning som gör en sådan åtskillnad motiverad. Därför är det viktigt att inte nöja sig med ett bra argument mot (eller för) en rösträttsålderssänkning. För att kunna bilda sig en välgrundad åsikt om frågan bör fler aspekter tas i beaktande.

MEDFÖR EN SÄNKNING ÖKAT INFLYTANDE FÖR UNGA?

Vilken rätt till inflytande har 16-åringar?

Allas rätt till inflytande

Artikel 1 i FN:s deklaration om Mänskliga Rättigheter (MR) inleds med ”Alla människor är födda fria och lika i värde och rättigheter”. Mänskliga rättigheter är inte detsamma som demokrati. Men enligt den svenska regeringens uppfattning är det uppenbart att en fördjupad och långsiktigt hållbar demokrati måste respektera de mänskliga rättigheterna. I den svenska grundlagen fastslås att den offentliga makten ska utövas med respekt för alla människors lika värde och för den enskilda människans frihet och rättighet.¹⁶

Barnkonventionen

Den omyndiga delen av Sveriges befolkning saknar den grundläggande rättigheten att uttrycka sin åsikt i politiska val. En individ utan denna rättighet saknar en viktig kanal till inflytande över sin nära och mer avlägsna omgivning. Rösträtten är uttryck för demokratins grundläggande princip att alla medborgare ska ha lika stort inflytande över hur samhället ska utformas. Denna princip bygger i någon mån på alla individers lika moraliska värde, som också ligger till grund för de mänskliga rättigheterna. Barnkonventionen ska inte förstås som ett sätt att frånta barn och ungdomar inflytande, utan som ett sätt att trygga barnens mänskliga rättigheter, utifrån barn och ungdomars förutsättningar.

År 1990 ratificerade Sverige Barnkonventionen som ett av de första länderna i världen. Sverige har alltså åtagit sig att garantera dessa rättigheter för barn och ungdomar inom landets gränser. Sedan 1999 finns en nationell strategi för att förverkliga konventionen. Bland annat har 73 % av Sveriges kommuner fattat beslut om att tillämpa barnkonventionen på en övergripande nivå.

Barnkonventions artikel 3 föreskriver att barnets bästa alltid ska komma i främsta rummet vid åtgärder som rör barn och att alla beslut som rör barn ska fattas i enlighet med ”barnets bästa”. Barnkommitténs huvudbetänkande från 1997 är ett resultat av regeringsuppdraget att se över hur svensk lagstiftning och praxis förhåller sig till FN:s konvention om barnets rättigheter, samt att skapa klarhet och samsyn i innebörden av ”barnets bästa”. Enligt Barnkommittén vilar denna, för barnkonventionen helt avgörande princip, på två grundlägganden idéer: Dels har barn samma människovärde som vuxna, dels är barn sårbara och behöver särskilt stöd och skydd.¹⁷

I barnkonventionens artikel 12 står att barn som kan bilda åsikter har rätt att få gehör för dessa och att utöva inflytande efter ålder och mognad. Rädna Barnen skriver att hur mycket ansvar ett barn ska bära måste ses utifrån principen om barnets bästa.¹⁸ En central fråga är om en rimlig tolkning av Barnkonventionen, genom en avvägning mellan principen om barnets bästa och principen om dess rätt att bli hörd i frågor som rör dem talar för att rösträttsåldern snarare bör ligga vid 16 eller vid 18 års ålder.

Vikten av inflytande

Barnombudsmanen Lena Nybergs årsrapport *Röster som räknas* lämnades till regeringen i mars 2006. Den bygger på en enkät till knappt 1200 elever, de flesta i högstadiet och gymnasiet. 54 % av dessa elever tror att de vuxna inte är särskilt intresserade av vad de tycker eller anser att de

vuxna över huvudtaget inte bryr sig. Trots att Barnombudsmannen anser att arbetet för barn- och ungdomsinflytande går framåt finner hon att ”det är långt kvar tills barn och ungdomar kan påverka och ha ett verkligt inflytande över samhällsfrågor som berör dem och som barnkonventionen ger dem rätt till.”¹⁹

För att kommande generationer ska kunna leva i ett humant, demokratiskt samhälle är det viktigt att varje ny generation medborgare övertygas att tro på demokratins normer och spelregler.²⁰ Om ungdomar inte tas på allvar och om de upplever bristande inflytande, riskerar de istället att tappa vilja att påverka på demokratiskt håll. Samhällets misslyckanden med att få unga att känna sig delaktiga i demokratin gör det svårare att övertyga dem om det goda med demokratin och vikten av att fortsätta värna om ett demokratiskt samhälle. I den mån en sänkning av rösträttsåldern kan utgöra ett led i att stärka ungdomars position i samhället och främja deras demokratiska inflytande och delaktighet är en sådan åtgärd följaktligen väl värd att överväga.

För att kunna värdera argumentet att en rösträttsålderssänkning till 16 år ökar ungdomars inflytande och stärker deras samhälleliga ställning är det nödvändigt att ha en någorlunda uppfattning om ungas situation. Detta dels för att kunna bedöma hur problematisk situationen för unga är och dels vad som talar för att en sänkning av rösträttsåldern kommer att öka deras inflytande i samhället. Olika faktorer som kan tänkas påverka den objektiva och subjektiva dimensionen av inflytande – det vill säga både ungas *faktiska ställning* i samhället och deras *känslor av inflytande* – kommer därför nedan att diskuteras.

Situationen i skolan

För att ungdomar ska vara beredda att utöva inflytande i samhället är det nödvändigt att de har viss tro på att deras påverkan kan ha verklig betydelse. En vanlig uppfattning är att skolan spelar stor roll för ungas politiska självförtroende och vilja att vara delaktig i samhället. En utgångspunkt för skolans riktlinjer är att hur elever blir bemötta, tillsammans med deras möjligheter att utöva inflytande inom skolan, spelar stor roll för tilltron till den egna förmågan och synen på demokratiska påverkansmöjligheter i samhället i stort. I skolans kurs- och läroplan ingår att fostra eleverna till aktiva, demokratiska medborgare, bland annat genom att de ska få påverka olika förhållanden i skolan.

Följande två studier om ungdomar och demokrati mäter bland annat 14-15-åringars inflytande i skolan. Statistik och analyser som utgår från dessa studier kommer att användas på flera håll i föreliggande rapport.

Elevers demokratiska kompetens är Vilgot Oscarssons rapport från den nationella utvärderingen av grundskolan och dess demokratiuppdrag (NU03) som gjordes i mars 2003. Genom enkäter till ett representativt urval på drygt 2000 niondeklassare prövades svenska 14-15-åringars kunskaper om politik och demokrati, deras deltagande och engagemang i skola och i samhället, attityder till demokratiska värden och deras samtalsdemokratiska kompetens.²¹

En jämförbar, men internationell undersökning av både 14-15-åriga (åttonde- och niondeklassare) och 18-åriga skolelevers demokratiska sinnelag gjordes några år tidigare av Internationella skolu tvärderingsorganisationen IEA (International Association for the Evaluation of Educational Achievement). Studien IEA Civic Education Study (hädanefter kallad Civic-studien) genomfördes i 28 länder och datamaterial därifrån har analyserats av Skolverket och Ungdomsstyrelsen. De 6100 svenska 14-15-åringar som svarade på enkäter i slutet av 1999 utgör ett nationellt representativt urval. Det svenska datamaterialet från Civic-studien ingår också i forskningsprojektet *Young Citizens program* i CEFOS, Göteborgs Universitet, lett av docenterna Erik Amnå och Ingrid Munck.²²

Begränsat skolinflytande

Ur Civic-studien framkommer att runt fyra av tio 14-15-åringar och 18-åringar har tagit initiativ för att göra skolsituationen bättre. Åtta av tio 14-15-åringar men endast tre av tio 18-åringar är huvudsakligen nöjda med sin skolvardag. Inte ens hälften av alla de 18-åringar som är missnöjda med sin skolsituation har tagit några initiativ att förbättra den. Att båda elevgrupperna säger sig ha relativt goda möjligheter att genom eget inflytande förbättra skolan, samtidigt som få agerar i detta ändamål är anmärkningsvärt.

Även andra studier av elevers inflytande i skolan visar på ett stort missnöje med situationen i skolan i kombination med låg initiativkraft hos eleverna. Enligt Skolverket är det troligt att dessa elever inte har något större inflytande i skolan, åtminstone inte över sådant som de är missnöjda med.²³

I Oscarssons analys av 14-15-åringar påverkansmöjligheter i skolan konstateras också att ”mycket återstår innan man kan tala om ett reellt elevinflytande i skolan”.²⁴ Även Ungdomarnas demokratikommission anser att ”mycket bör förändras för att dagens skola ska kunna leva upp till sin roll som fostrare av demokratiska medborgare samt fullt följa Barnkonventionen.”²⁵

Elever verkar i allmänhet ha inflytande i vissa avseenden, exempelvis kring den fysiska miljön (hur det ser ut i skolan osv.) samtidigt som mer betydelsefulla frågor, som vad undervisningen ska handla om är långt mer begränsat.

En aspekt som förtjänar att lyftas fram är att elever troligtvis inte i tillräcklig grad vet sina rättigheter, varken i skolan eller i övrigt. Vuxenvärlden kan då sägas brista i sitt gemensamma ansvar att ge unga medborgare kunskap om sina rättigheter och om alternativ till olika situationer de befinner sig i.²⁶

Ungdomars utanförskap

Ungdomarnas demokratikommission har sitt ursprung i Landsrådet för Sveriges Ungdomsorganisationer (LSU) och har på uppdrag av regeringen utrett ungdomars möjligheter att påverka sin omgivning och politiken, som ett bidrag från ungdomar själva till regeringens Demokratiutredning. I likhet med bland andra NU03, Skolverket och Ungdomsstyrelsen har Ungdomarnas demokratikommission utifrån SKOP-undersökningar (Skandinavisk opinion ab) och analyser av ungdomars situation i den svenska demokratin funnit ett stort, eller till och med mycket stort samhällsintresse och en utbredd vilja att engagera sig hos dagens unga i åldern 16-25 år. Samtidigt ser de tydliga tecken på politiskt utanförskap i denna grupp. De skriver:

”Utanförskap för oss är en individs eller en grups, känsla av att inte kunna identifiera sig samt påverka det samhälle hon/den lever i. Utanförskap är då en känsla av att politiken och samhällsutvecklingen inte handlar om mig och mina levnadsvillkor upplevs.”²⁷

Att känna sig hörd

Ungdomarnas demokratikommission har genom SKOP 2000 funnit att 97 % av ungdomarna anser att det är viktigt att unga människor deltar i och påverkar debatten och planeringen av samhället. Samtidigt anser så många som två av tre ungdomar att de har ganska lite, mycket lite eller inga möjligheter alls att göra det.²⁸

”Upplever man inte att politikerna är lyhörda, förtjänar de ingen respekt. Och då utgröps viljan att delta i politiken genom att till exempel rösta. Det är de folkvaldas vilja att lyssna som inte bara påverkar medborgarnas beteende utan också deras värderingar av demokratin.”²⁹

Detta konstateras av Erik Amnå och Ingrid Munck, forskare anknutna till Ungdomsstyrelsens attityd- och värderingsstudie som ligger till grund för rapporten *De kallar oss unga*. Den bygger på

över 2700 besvarade postenkäter av gruppen unga i åldern 16-29 år som jämförs med 900 besvarade postenkäter av gruppen vuxna i åldern 35-74 år.

Amnå och Munck ser ungas känslor av bristande delaktighet i samhället och politiken som ett uttryck för att unga, i likhet med andra grupper i samhället, upplever en bristande lyhördhet hos politikerna. I studien finner de att respekten för politikerna hos hela befolkningen beror på hur väl dessa upplevs lyssna på medborgarnas synpunkter. Känslan av att kunna göra sin röst hörd spelar också en avgörande roll för hur medborgarna själva bedömer demokratin och i vilken utsträckning de engagerar sig och följer den politiska debatten.

Sambanden i *De kallar oss unga* går i linje med omfattande intervjuundersökningar av röstberättigade svenskar som genomförts vid riksdagsval. Dessa väljarundersökningar visar att de väljare som saknar intresse och engagemang i politiken i allmänhet också är de som känner högst politikermisstro.³⁰

Skillnader i ungas uppfattade möjligheter att höras

I *De kallar oss unga* redogörs för hur medborgarna bedömer möjligheten att föra fram sina åsikter till dem som bestämmer i samhället, dels för människor i allmänhet och dels för egen del. Över hälften uttrycker uppfattningen om att *ingen kan göra sin röst hörd* i samhället.³¹ Personer från arbetarhem och de som saknar högskolestudier är överrepresenterade i denna grupp. En av tio unga anser att *de själva har små möjligheter att göra sina röster hörda*, samtidigt som de tror att *andra hörs*.

Vid sidan av en överrepresentation av dem som är födda utomlands är det anmärkningsvärt många i åldern 16-19 har *låg tro på den egna förmågan* att utöva inflytande, men tror på att politikerna i allmänhet *lyssnar på den övriga befolkningen*. Det kan noteras att de flesta i den åldern ännu inte har rösträtt.

Att ungdomar känner olika starka känslor av utanförskap och möjligheter att påverka beroende på klass och etnicitet är därför något som betonas i *De kallar oss unga*. Faktorer som att komma från arbetarhem, vara född utomlands och om man har studerat på högskola med mera ger olika erfarenheter av att kunna påverka i samhället. Utifrån den egna situationen och upplevelser av samhället görs också generaliserande bedömningar av vilka möjligheter andra har att göra sig hörda.³²

Representationens roll för ungas ställning i samhället

”Politikerna struntar i de frågor som är viktiga för oss unga. Bostäder, skola och sånt. De representerar inte oss och har ingen aning om hur vi har det. Och eftersom vi inte kan rösta spelar det ingen roll vad vi tycker.”³³

Att många ungdomar resonerar i liknande banor som denna 17-åriga flicka framkommer i diverse studier och rapporter. Omyndiga medborgare saknar politiska representanter. I stället får de sätta sin tilltro till att politikerna ändå lyssnar på dem och i någon utsträckning handlar och beslutar i deras intressen. Men synen på vad som ligger i andras intressen beror till stor del på egna erfarenheter och den egna livssituationen.

Låg representation av unga i riksdagen

Den politiska representationen av unga är väldigt låg i Sverige, liksom på de flesta andra håll som exempelvis inom myndigheter och i bolagsstyrelser. Siffror från i mitten av 2005 visade att endast fem av 349 riksdagsledamöter (1,4 %) tillhörde ålderskategorin 18-29 år trots att denna grupp utgjorde hela 19 % av valmanskåren vid valet 2002.

Nominering av riksdagskandidater

Att en stor del av de svenska partiernas medlemmar är över 50 år gör det svårt för unga politiker att hamna tillräckligt högt upp på valsedlarna för att ha chans att röstas in i riksdagen när befolkningen går till val. Inom partiarbetet finns nomineringskommittéer som ser över viktiga gruppers representation bland namnen som partimedlemmarna röstat fram som kandidater på partiernas valsedlar. Men när det gäller olika generationers representation sköts arbetet långt ifrån lika bra som när det gäller att förhindra kvinnor och invandrare från att diskrimineras i nomineringsprocessen.³⁴

Specifika ungdomsfrågor

Unga medborgare är sinsemellan mycket olika och har skilda förutsättningar, inte minst på grund av klassbakgrund. Men trots att de inte är någon enhetlig grupp delar de vissa centrala livsvillkor. Det talas om att ungdomstiden har förlängts i dagen samhälle, främst som ett resultat av den snabba samhällsutvecklingen. Allt fler ungdomar befinner sig allt längre i en position mellan barndom och vuxenliv. Socialt och biologiskt sett blir ungdomar vuxna tidigt, men får vänta allt längre på att träda in i vuxenlivet och på att bli accepterad och behandlad som en vuxen människa. Den förlängda ungdomstiden medför särskilda problem och möjligheter för dem som befinner sig i detta skede av livet.³⁵

Vissa politiska frågor är mer generationsbundna än andra. Synen på bostadspolitik, utbildningspolitik, arbetsmarknadspolitik, ekonomisk politik, jämställdhetspolitik, socialförsäkringssystem, miljö med mera skiljer sig tänkbart åt mellan yngre och äldre medborgare.

Troligt är att antalet specifika politiska frågor som gäller just ungdomar har ökat. En allt längre ungdomsutbildning och en ökad ungdomsarbetslöshet gör att inkomsterna tenderar att bli lägre, osäkrare och komma senare i livet. Under 90-talet har också generationsklyftorna i den materiella standarden vidgats avsevärt. Och med en allt äldre befolkning går det inte att utesluta generationskonflikter, exempelvis vid fördelningspolitiska frågor.

Barn och ungas psykiska ohälsa är ett annat ökande och omfattande problem, som förtjänar mer uppmärksamhet och sjukvårdsresurser. År 2004 vårdades nästan 7000 unga i sluten psykiatrisk vård. År 2006 tar 10 000 ungdomar under 19 år dagligen antidepressiva läkemedel. En utbredd ungdomsarbetslöshet, bostadsbrist och dålig ekonomi kan vara en del av de faktorer som ligger bakom att många ungdomar, inte minst studenterna, känner sig pressade och deprimerade.³⁶

16-åringar är på väg att etablera sig i vuxenvärlden, med dess ökade ansvar och val (som både kan upplevas som möjligheter och tvång). För ungdomar i den åldern har politiska beslut inom en rad områden stor betydelse för diverse olika möjligheter och begränsningar de kommer att möta inom en snar framtid.

Unga som resurs

Vikten av ungas närvaro i politiken brukar också hävdas mot bakgrund av att dessa, särskilt inom vissa områden, har kunskaper och initiativkraft som äldre politiker saknar. Besluten blir bättre underbyggda och därmed av högre kvalitet om synpunkter från personer i olika åldrar vägs in, menar exempelvis den av regeringen tillsatta Ungdomspolitiska kommittén. I sitt slutbetänkande skriver kommittén att ”ungas engagemang, nytänkande och ifrågasättande av det etablerade bidrar till dynamiken i samhället. Unga människor måste ges plats i samhället och ses som en resurs för att påverka samhällsutvecklingen.”³⁷

Besluten påverkas

Enligt Gustav Fridolin har de grupper som drabbats värst av de senaste årens nedskärningspolitik framförallt varit unga och pensionärer, samma grupper som är mest underrepresenterade i riksdagen. Men problemet är större än att ungdomars perspektiv inte får utrymme vid riksdagens omröstningar, menar Fridolin. Unga är knappast delaktiga i det förberedande arbetet i utskottet heller och ungdomsperspektivet spelar en väldigt liten roll när frågor behandlas inom de olika partierna.

Peter Esaiasson, professor i statsvetenskap, förklarar ålderfördelningens betydelse inom politiken med att var i livet man befinner sig och vilka sociala grupper man tillhör påverkar hur man ser på olika politiska frågor och på hur de behandlas. Särskilt i frågor där partiets ståndpunkt inte är fastställd är det troligt att den enskilda politikern i hög grad tar ställning utifrån egna erfarenheter grund. Att olika sociala erfarenheter ska vara med och påverka underlaget för det politiskt beslutsfattande är, enligt Esaiasson, ett av huvudargumenten för en varierad folklig representation.³⁸

Politikers arbete utgår visserligen från ett partiprogram som de valts in i riksdagen för att följa och de har i allmänhet en ideologi som utgör grunden för politiken. Men det finns alltid ett visst personligt utrymme. Nya områden för politiskt beslutsfattande kommer upp. Särskilt i frågor där partiets ståndpunkt inte är fastställd är det troligt att den enskilda politikern i hög grad tar ställning utifrån egna erfarenheter grund. Då kan det spela roll om politikern är kvinna eller man, ung eller gammal, har familj eller inte, är invandrare, rullstolsburen och så vidare.

På samma sätt som det kan spela roll för den förda politiken hur gamla riksdagsledamöterna är, har ålderssammansättningen i myndighetsstyrelser viss betydelse för hur ”ungdomsvänligt” samhället är. Samhällsmagasinet Tromb har 2006 granskat 20 av de myndighetsstyrelser som har störst inflytande på den praktiskt förda politiken ur ett generationsperspektiv. Man finner att endast 3 % av ledamöterna i de granskade myndighetsstyrelserna är under 30 år. 66,3 % är mellan 50-64 år.³⁹

Fler unga inom myndighetsstyrelserna skulle kunna göra myndigheternas organisation och arbetssätt bättre anpassade för att hantera och förbättra ungas situation i samhället.

Delaktighet - att känna igen sig i politiken

Vikten av en balanserad åldersrepresentation handlar för det första om att ålder som grund för politikerns personliga erfarenheter spelar viss roll för hur olika frågor behandlas och röstas igenom. Men representationen är inte bara viktig för den praktiska politiken och för att den påverkar vilka beslut som faktiskt tas. Ungdomar anser att det är viktigt att representeras av unga människor på samtliga politiska nivåer. Huruvida ungdomar och andra grupper känner igen sig i den politiska makten har betydelse. De som inte alls kan identifiera sig med de styrande har i allmänhet svårare att lita på att de politiska representanterna företräder deras åsikter. Snarare än att känna sig delaktig i politiken, vilket ju är ett demokratiskt mål, riskerar en bristande representation att förstärka känslor av utanförskap hos underrepresenterade grupper.⁴⁰

Summering - Representationens dubbla betydelse

Sammanfattningsvis kan vi för det första konstatera att låg representation av unga på olika håll i samhället är en orsak till att ungdomars perspektiv får begränsat samhälleligt utrymme och genomslag. Åldersrepresentation gör verklig skillnad för beslutsfattarnas handlingar. För det andra *uppsattar* unga det som viktigt att deras åldergrupp finns representerad. Närhet i ålder ökar sannolikheten för att de ska känna förtroende för sina politiska representanter och deras förmåga att ta tillvara ungas intressen, vilket påverkar det politiska engagemanget. En bättre åldersrepresentation skulle både kunna stärka ungdomsperspektivet i politiken och minska det avstånd många ungdomar känner gentemot politiker och partipolitik.

Hur kan en rösträttsålderssänkning stärka gruppen unga?

En sänkning av rösträttsåldern kan inte ensamt förväntas få en betydande ökning av andelen unga i riksdagen. Exempelvis saknas skäl att tro att röstberättigade ungdomar uteslutande skulle lägga sina röster på just unga politiker. De flesta unga politiker kan heller inte främst förväntas företräda speciella ungdomsfrågor eller i huvudsak kämpa för ett ökat ungdomsinflytande. Men då det finns skäl att tro att ålderssammansättningen spelar roll för besluten skulle ett yngre perspektiv på politiken i någon mån främjas om fler yngre politiker genom olika åtgärder kom in i riksdagen.

Partiåtgärder

I Ungdomsstyrelsens rapport *Allt eller inget – om ungas syn på engagemang och partipolitik* ställer sig Leif Linde, generaldirektör för Ungdomsstyrelsen, positiv till en sänkning av rösträttsåldern och förordar samtidigt att partikandidaternas ålder ska skrivas ut på valsedlarna. Då blir det tydligt vilka åldersgruppers erfarenheter partierna vill föra in i politiken.

Linde föreslår ytterligare att åtgärder i olika led som påverkar sammansättningen i partiernas beslutande församlingar ska införas för att säkerställa att ”var femte ska vara ung [under 30 år] istället för var tjugonde”. Ungdomarnas demokratikommission föreslår åldersredovisning på valsedlarna och ålderskvoterande inslag och kan tänka sig relativt stränga åtgärder som att partierna ska vara skyldiga att redovisa ålder på samtliga valsedlar i samtliga val.⁴¹

Vill ungdomar själva rösta?

Om 16-åringar skulle vilja utöva politiskt inflytande genom sin rösträtt, varför driver då inte fler av dem aktivt frågan? Intresset för en sådan åtgärd tycks inte vara särskilt starkt hos ungdomar själva. I Ungdomspolitiska kommitténs enkät från 1997 tycker visserligen en majoritet (60%) av 15-17-åringarna att en rösträttsålderssänkning är en *bra* eller *halvbra* idé, men i denna undersökning och i *Demokratiopinioner* från 1999 är endast runt en fjärdedel *uttalat* positiva. I den mest aktuella attitydundersökningen ”Ungt val” från v 15 år 2006 svarar 54% av 16-18-åringarna nej på frågan om rösträtten borde sänkas till 16 år. Undersökningar visar dock i allmänhet en relativt positiv inställning till en rösträttsålderssänkning hos ungdomar i yngre tonåren, medan de äldre ungdomarna är mer skeptiska. Otvetydigt anser merparten av den vuxna befolkningen i Sverige att rösträttsåldern inte bör sänkas.⁴²

Fler anledningar kan finnas till att inte fler ungdomar vill sänka rösträttsåldern. Exempelvis kan det handla om en skeptis inför partipolitikens möjligheter till förändring av den egna situationen och situationen i samhället. Kanske saknar ungdomar kunskaper om hur långtgående rättigheter de genom demokratiska argument och genom att åberopa FN:s Mänskliga rättigheter och barnkonventionen skulle kunna kräva.

Antagandet att ungdomar (framförallt när de själva fått rösträtt) inte anser sig redo eller lämpade att utöva politiskt inflytande genom politiska val vid 16 års ålder, ligger emellertid nära till hands. Studier visar att svenska ungdomar kombinerar en låg tro på den egna politiska förmågan med en tillit till politiker. (Se avsnitt *Varför är unga alltför partipolitiskt passiva?*) Huruvida ungdomarna gör en riktig bedömning av sin egen politiska förmåga råder der delade meningar om i debatten för och emot en rösträttålderssänkning.

Kan legitima politiska åtgärder gå emot folkets uppfattning?

Det kan nämnas att förkämparna för kvinnornas rösträtt arbetade hårt för att medvetandegöra kvinnorna om vikten av kvinnlig rösträtt och att inte bara män hörde hemma i politiken. Vid tiden

för införandet av den kvinnliga rösträtten var knappast alla kvinnor övertygade, samtidigt som få av dagens kvinnliga (och manliga) medborgare skulle ifrågasätta om det var rätt att genomdriva den.

Politiska åtgärder kan ibland anses motiverade och legitima trots att de inte har opinionens eller folkets stöd innan de genomdrivs. Politisk representation innebär att ”representanter på ett lyhört sätt handlar i de representerades intresse.”⁴³ Även om folkets synpunkter noga måste höras är det inte bara vad folket för tillfället tycker som politiker ska ta hänsyn till i sitt beslutsfattande, utan även vad de uppfattar gynnar befolkningen på längre sikt. Visserligen är inte unga medborgare representerade i politiken, det är ju det som utgör en stor del av problematiken. Det är dock tänkbart att unga medborgare liksom övriga befolkningen en tid efter en eventuell sänkning av rösträttsåldern skulle inse värdet eller ”det rätta” med att en sådan åtgärd och så att säga samtycka i efterhand.

Att Sveriges befolkning överlag är negativt inställd till en sänkning av rösträttsåldern innebär alltså inte med nödvändighet att politikerna överhuvudtaget inte bör överväga en sådan åtgärd.

Ökad fokusering på unga?

Förespråkare för en rösträttsålderssänkning brukar hävda att om gruppen unga väljare skulle öka får politiker också större anledning att sätta sig in i unga människors problem och politiska krav. Det blir viktigare att rikta sig till ungdomar, synliggöra och kanske även förbättra politiken för denna väljargrupp. Tänkbart är att ungdomsfrågor även kan komma att diskuteras i högre utsträckning i den allmänna samhällsdebatten.

Vilka skäl finns då för att tro att politikerna i jakt på väljare skulle göra seriösa ansträngningar att uppmärksamma och förbättra ungas samhälleliga ställning? Och skulle frågor som berör ungdomar tas på större allvar av media och av folk i allmänhet om ungdomar redan från 16 års ålder fick rösta?

Tyska erfarenheter av rösträttsålderssänkning

Det kan vara intressant att jämföra med tyska erfarenheter från de fem delstater där en sänkning av rösträttsåldern till 16 år i kommunala val har genomförts. Ungdomsstyrelsens två rapporter visar på att de tyska partiernas insatser för att få 16-17-åringar att rösta på dem till en början varit blygsamma. Tänkbart är att det tar ett tag att hitta arbetssätt för detta syfte. Men tydliga tecken finns på att engagemanget från partiernas håll att nå de yngsta väljarna ökar.

Rösträtt ger respekt

I en broschyr utgiven av en organisation som innan rösträttsålderssänkningen varit starkt kritiska betonas att 16-åringar inte ska bemötas med argument som ifrågasätter deras rösträtt. I stället råder man partiorganisationer att nå de yngsta väljarna genom att bemöta dem som seriösa väljare med seriösa motiv. Det är visserligen oklart om skeptikerna till en sänkning av rösträttsålderssänkning har ändrat eller kommer att ändra synen på ungdomar som olämpliga att delta i politiska val. Enligt Ungdomsstyrelsen tyder ändå erfarenheter i Tyskland på att rösträtt ger makt och att ungdomar med rösträtten vinner respekt även hos dem som varit emot en rösträttsålderssänkning. Politikerna verkar anse sig tvungna att ta röstberättigade ungdomar på större allvar än tidigare.

Uteblivna tecken på ökad medial uppmärksamhet

Ungdomsstyrelsen har också undersökt om tyska tidningar skrivit mer om ungdomar och ungdomspolitiska frågor i och med att gruppen unga utgör en större och därmed för valutgången viktigare grupp. Hur man rapporterar om ungdomar skiljer sig mellan delstaterna och likaså hur många artiklar som skrivits på ungdomars initiativ. Ungdomsstyrelsen anser sig dock inte kunna påvisa att den offentliga rapporteringen generellt handlar mer om ungdomsfrågor på grund av att rösträttsåldern sänkts.⁴⁴

Ökat inflytande förutsätter engagemang

För att bemöta skeptiker som finner sig ha belegg för att 16-åringar är politiskt omogna, okunniga och ointresserade använder förespråkare för en rösträttsålderssänkning ofta argumentet att ungdomar som saknar rösträtt inte har samma anledning som äldre att sätta sig in i de politiska frågorna. Det brukar hävdas att med rösträtten får unga en verklig anledning att sätta sig in mer i vad de olika partierna står för.

Sänkning otillräcklig motivation att använda rösträtten

Argumentet att ungdomar skulle utvecklas politiskt, bli mer intresserade och kunniga bara rösträtten sänktes stöter dock på vissa problem. En rösträttsålderssänkning skulle knappast *i sig* få ungdomar att själva sätta sig in i politiska frågor, ta självständig ställning och motiveras att utöva inflytande genom de politiska valen. Eftersom valdeltagande och det partipolitiska engagemanget redan nu är lägst hos de yngsta väljarna skulle en sänkning av rösträttsåldern lika gärna kunna innebära en förstärkning av dessa inslag i politiken. Främlingskapet många unga upplever gentemot partipolitik lär inte minska bara för att gruppen unga väljare blir större. Något mer måste sannolikt till för att en rösträttsålderssänkning märkbart ska kunna stimulera ungas partipolitiska intresse och valdeltagande.

Ökad reklam istället för ökat inflytande?

Det kan även anses naivt att tro att ungdomsfrågorna på ett helt annat sätt skulle komma på dagordningen bara för att rösträttsåldern sänktes. En ökad fokusering på unga skulle lika väl kunna innebära att partierna enbart satsar mer på reklam och att deras PR-konsulter försöker anpassa de politiska budskapen till ungdomar.⁴⁵

En rösträttsålderssänkning skulle dessutom möjligtvis kunna ses som en anledning för politiker att fästa *mindre* vikt vid ungdomars situation, eftersom fler ungdomar då skulle ha chans att företräda sig själva i riksdagen

MEDFÖR EN SÄNKNING ÖKAT ENGAGEMANG HOS UNGA?

För att en rösträttsålderssänkning ska kunna innebära en starkt samhällelig ställning för unga är det av stor betydelse i vilket grad denna politiska åtgärd går hand i hand med ett ökat politiskt engagemang hos de unga. Under rubriken 6.3.2 såg vi att ungdomar själva inte är särskilt intresserade av att få börja rösta tidigare än vad som gäller idag. För att ungdomar och ungdomars frågor ska bli mer tongivande i politiken efter en rösträttsålderssänkning är det centralt att de tar tillvara sin rätt att rösta på ett meningsfullt sätt.

I detta avsnitt redogörs först för varför det är viktigt att få unga att känna sig berörda, intresserade och villiga att delta i politiken. I syfte att kunna bedöma på vilket sätt och hur mycket en rösträttsålderssänkning skulle kunna stimulera och ta tillvara ungdomars politiska engagemang kommer sedan tänkbara orsaker till varför ungdomar vänder sig bort från partipolitiken samt hur omfattande denna trend är, att diskuteras.

Vikten av ungas partipolitiska intresse

Partimedlemskap

Det är sedan länge känt att unga identifierar sig mindre med/har mindre känslomässig bindning till partier än övriga väljare. Unga är också den väljargrupp som är minst benägen att engagera sig partipolitiskt. Politiskt intresse och engagemang brukar i allmänhet stiga med åldern. Men sedan en tid tillbaka minskar andelen partianhängare *för varje generation* och färre unga går med i politiska partier än förut. Andelen partimedlemmar, inklusive kvinno- och ungdomsförbund minskade från 15 % år 1985 till 7 % år 2001. Medlemstalet i de politiska ungdomsorganisationerna minskade från cirka 115 000 år 1989-90 till mindre än 50 000 år 1997-98.⁴⁶

I en representativ demokrati är tanken att partierna ska fånga upp medborgarnas politiska engagemang. När partier inte lyckas locka till sig medlemmar blir det svårt för partierna att försvara sin roll som grund för den representativa demokratin, särskilt om valdeltagandet samtidigt sjunker.

Valdeltagande

Ett högt valdeltagande tyder på att medborgarna upplever det som meningsfullt att rösta. Det är önskvärt att så många som möjligt är med och bestämmer hur Sveriges riksdag, som fattar de politiska besluten och styr över Sveriges lagar, ska se ut. Eftersom demokrati handlar om att folket styr via representanter är det problematiskt om riksdag och regering har bristfälligt stöd hos folket, inte minst för partierna. En enskild röst har egentligen ingen betydelse för valresultatet men om valdeltagandet är ojämnt spritt i olika befolkningsgrupper spelar det roll för den förda politiken och tyder på att känslor av demokratisk delaktighet är ojämnt spridda i befolkningen. Ett lågt valdeltagande hos unga kan tolkas som känslor av utanförskap och som att unga av olika anledningar ser det som mindre meningsfullt än äldre att gå och rösta.

Vid en internationell jämförelse är valdeltagandet i Sverige fortfarande högt och utifrån ett längre tidsperspektiv är det ännu för tidigt att se de senare årens sjunkande valdeltagande – en trend som är starkare hos de unga väljarna – som ett omedelbart hot mot det svenska valdeltagandets framtid. Det är inget nytt fenomen att valdeltagandet är lägre hos yngre än hos äldre väljare. Hur benägna individer är att gå och rösta beror mycket på deras grad av politiskt intresse, utbildning, politisk kunskap och på om de är gifta eller inte. Med stigande ålder förändras dessa faktorer på ett sätt som leder till ett allt högre valdeltagande. Men det går ändå se en sämre återväxt av valdeltagandet i dagens yngre generationer än tidigare. Förstagångsväljarna verkar mindre motiverade att rösta och kommer igång allt senare.⁴⁷

Varför är unga alltmer partipolitiskt passiva?

Samhällsengagemang utan partipolitisk delaktighet

Att ungdomar allt mindre engagerar sig i partipolitik är inte samma sak som att de är ointresserade av politik. Intresset för politik har tvärtemot vad många tror ökat bland svenska förstagångsväljare under 1990-talet. Ett exempel är att förstagångsväljare diskuterar politik i högre utsträckning än tidigare. Många unga ”chattar politik” och Internet har underlättat politisk informationshämtning och utbyte. Skolstyrelsens analys av Civic-studien poängterar att intresset för politik verkar vara betydligt högre hos gymnasieelever jämfört med grundskoleelever. Grundskoleeleverna har i Civic-studien från 1999 bedömts vara måttligt intresserade av politik och av att aktivt påverka samhället. Materialet i den fyra år senare gjorda NU03 pekar enligt Vilgot Oscarsson som analyserat studien på att, i jämförelse med vad tidigare nationella utvärderingar och även Civic-studien visat, har 14-

15-åringar blivit alltmer politiskt intresserade. Deras intresse för politik och samhällsfrågor ”ligger i nivå med de yngsta väljargrupperna (18-24 år).”⁴⁸ NU03 visar också att en stor del av dem är villiga att aktivt påverka olika samhällsförhållanden och använder sig redan av olika vägar för att påverka i samhället.

För andelen politiskt intresserade ligger de svenska ungdomarna i den absoluta toppen vid en internationell jämförelse. Den allt lägre politiska delaktigheten vi trots allt ser hos unga idag beror alltså knappast på ett lågt samhälleligt intresse. Snarare är det *partipolitiken* som allt mindre engagerar de yngre.⁴⁹

Vilka engagerar sig?

I likhet med vad Skolverket tidigare konstaterat finner NU03 ingen självklar koppling mellan att vara aktiv i skolan och i samhället. Trots den magra träningen i att utöva demokratiskt inflytande i skolan finner NU03 tecken på att 14-15-åringar är relativt engagerade i samhället och positiva till att påverka i samhället och att utöva ett framtida aktivt medborgarskap. Det verkar inte finnas någon enkel demokratifostrande effekt som omvandlar påverkansmöjligheter i skolan till en benägenhet att i framtiden försöka påverka i politiken och samhället. Andra faktorer som politiskt intresse, gynnsam social bakgrund samt ett öppet klassklimat och respektfulla relationer elever emellan och mellan elever och lärare gör det troligare att eleverna i framtiden kommer att bli aktiva medborgare.

Sinsemellan uppvisar ungdomar stora skillnader i inställning till det politiska engagemanget och det är inte säkert att ålder har stort förklaringsvärde för graden av politisk aktivitet och vilka uttryck det tar. Unga med aktiva föräldrar är mer benägna att handla politiskt på såväl lagliga och olagliga sätt. Likaså är barn till välutbildade föräldrar i allmänhet mer positivt inställda till att delta i olika medborgaraktiviteter i framtiden än barn till lågutbildade föräldrar. Mellan olika gymnasieprogram är skillnaden i politiskt intresse och benägenhet att engagera sig i samhället stora. Men ungdomar med ett starkt intresse är i allmänhet benägna att delta demokratiskt i framtiden, oavsett föräldrarnas utbildningsnivå och gymnasieprogram.⁵⁰

Andra vägar för engagemang

Det finns tecken på att samhällsengagemang i framtiden kommer att kanaliseras i fler former än de traditionellt partipolitiska. Många ungdomar tror på att påverka via köpbojkotter, skriva insändare till tidningar, utföra frivilligt arbete, demonstrera och skriva protestlistor och så vidare. Men ungdomarna tror även på traditionella sätt att påverka som att rösta i allmänna val och gå med i partier.

Amnäs och Muncks analys av Ungdomsstyrelsens attityd- och värderingsstudie från 2002, *De kallar oss unga*, visar att det olagliga politiska handlandet bland 16-29-åringar har minskat under en tioårsperiod. Överlag är skillnaderna mellan generationernas politiska handlande små och verkar även ha minskat över tid. Undersökningens yngsta grupp, 16-19-åringarna, är minst negativt inställd till handlingar som ligger utanför det politiska systemet. Men det handlar om några få procent i varje grupp och en övervägande andel vuxna och ungdomar skulle aldrig utföra olagliga protesthandlingar.

Siffror från NU03 är inte helt i linje med den låga och minskande benägenheten att utföra olagliga politiska handlingar som unga visar prov på i Ungdomsstyrelsens studie. Fler av 14-15-åringarna sa sig år 2003 ha deltagit i olagliga protestaktioner än i 1998 års nationella utvärdering av skolan (en ökning från 5 till 10 %). Att 15 % i NU03 ser sådana metoder som tänkbara sätt att påverka samhällsförhållanden är enligt Oscarsson en relativt hög siffra, som kan förklaras med att protester mot samhället i olagliga former har fått stor uppmärksamhet i media på senare tid. Ur Civic-studien som gjordes fyra år tidigare framkom att cirka 5-10 % av 14-15-åringarna kan tänka sig att som vuxna spraymåla slagord på väggar, blockera trafiken eller ockupera offentliga byggnader i protest.

Erik Amnäs ser positivt på det potentiella politiska engagemanget han utifrån Civic-studien finner

hos 14-15-åringar. Åtta av tio anser att det är viktigt att vuxna deltar i aktiviteter för mänskliga rättigheter och nästan hälften av dessa menar att en god medborgare är beredd att trotsa en lag som bryter mot mänskliga rättigheter. Hos denna grupp finns en nyfikenhet, ett kritiskt sinnelag och en auktoritetsobundenhet som är demokratiskt önskvärt, menar Amnå. Att 5-10 % kan tänka sig icke-traditionella sätt att påverka är tecken på att engagemang finns och att ungdomar är beredda att göra mer aktiva ställningstaganden (vilket ofta är nödvändigt vid exempelvis olagligt politiskt handlande). Amnå uttrycker en förhoppning att vuxna snarare än att bara oroa sig och betrakta ungdomars sätt att påverka som avvikande beteende och ha som främsta ambition att infoga dem i traditionell partipolitik, skulle kunna använda ungdomars starka demokratiska övertygelser och ge plats för deras idéer om hur demokrati bör bedrivas, även inom den representativa demokratin.

Att det unga medborgarskapet innebär en större öppenhet för nya demokratiska former innebär heller inte nödvändigtvis att de väljer bort partimedlemskap och andra traditionella sätt att påverka samhället. Ungdomar påverkar på de sätt de finner meningsfulla. Trots att analyserna ur Civic-studien, Ungdomsstyrelsens attityd- och värderingsstudie och NU03 inte är helt enhetliga (i grad av samhälleligt intresse, aktivitetsvilja och i inställningen till olagliga aktiviteter) står de klart att en del ungdomar på vissa punkter tvekar inför att ta över etablerade politiska former. Samtidigt är en inte oansenlig andel unga påfallande villiga att själva utöva ett aktivt medborgarskap med både traditionella (partipolitiska) inslag och mindre konventionella (såväl lagliga och olagliga) protester och aktioner.⁵¹

Ungdomars attityder till partipolitik

Varken NU03 eller Civic-studien ger stöd för det för någon omedelbar kris för partierna. Genom att jämföra NU03 med resultat från NU98 framkommer en ökning både i andelen ungdomar som uppgav sig vara medlemmar i politiska ungdomsförbund och i andelen som trodde de skulle gå med i framtiden. Samtidigt som 8 % av de vuxna i undersökningar från år 1999 uppgav sig vara partimedlemmar kan man ur Civic-studien utläsa att en bra bit över 10 % av såväl 14-15-åringarna som 18-åringarna hade planer på att bli medlemmar i något politiskt parti som vuxen. Fler 14-15-åringar (7 %) än 18-åringar (4 %) trodde att de skulle ställa upp som kandidat i val i kommunen.

Jämförbara undersökningar från 1999 visade att runt åtta av tio av såväl 14-15-åringar som vuxna ansåg att politiska partier är nödvändiga för att Sveriges politiska system ska fungera. I *De kallar oss unga* anser den yngsta gruppen (16-19 år) att medlemskap i politiska partier är lika viktigt som de i åldrarna 35-74 år. Men i åldrarna 20-29 år ses partimedlemskap som mindre viktigt.

I Civic-studien trodde 77 % av 14-15-åringarna att de kommer att rösta i nationella val, medan sex av tio ungdomar i samma åldersgrupp i NU03 var säkra på att de i framtiden kommer att delta i val. Skillnader i attityder till att rösta var i Civic-studien mindre mellan årskullarna än inom gruppen 18-åringar, där elever på studieförberedande program var betydligt mer inställda på att rösta i politiska val än eleverna på praktiska program.

Såväl de 14-15-åringar som de 18-åringar som fått höga resultat på mätningar av politisk kunskap visar också större intresse för politik, är mer positivt inställda överlag och villiga att rösta och gå med i partier.⁵²

Ungas politikerförtroende

Samtidigt som inställningen till partipolitik är långt ifrån entydigt negativ hos dem som ännu inte har fått rösträtt övergår de positiva attityderna i låg utsträckning till partipolitiskt engagemang. Så är det då ett politikerförakt eller misstro inför det politiska systemet som ligger bakom ungas passivitet? Trots att ungdomar, som tidigare nämnts, kan känna bristande lyhördhet hos politikerna måste sådana påståenden nyanseras. Forskningen kring ungdomars förtroende för politiker och tilltro till den svenska demokratin visar att yngre snarare har mer förtroende för politiker och är mer

nöjda med hur demokratin fungerar i Sverige än äldre befolkningsgrupper. Förtroendet för olika samhällsinstitutioner är relativt gott både hos vuxna och 14-15-åringar och grupperna gör likartade rankningar av desamma. Dock hamnar de partipolitiska institutionerna i nedre delen i rankningen.⁵³

Ungas politiska självförtroende

Att barn från mer resursstark social bakgrund ser mer positivt på sina möjligheter att påverka i samhället kan vara en viktig förklaring till sambandet mellan social bakgrund och benägenheten att bli en aktiv samhällsmedborgare. Studier visar nämligen att tilltron till den egna förmågan att förstå och ha åsikter om politik tillsammans med bedömningen av möjligheter att göra sig hörd i mångt och mycket avgör det politiska engagemangets styrka och graden av delaktighet.

Att politikerna upplevs lyssna på de ungas synpunkter är alltså av stor betydelse. Hur ser då de ungas politiska självförtroende ut – det vill säga deras tilltro till den egna förmågan att ha någonting att bidra med i politiska sammanhang?

Ur den internationella Civic-studien framkommer att nordiska 14-15-åringar i jämförelse med 27 andra länder kombinerar en stark tro på att regeringen gör sitt bästa för att ta reda på vad folk vill med en svag tilltro till sina egna möjligheter att vara betydelsefull och att kunna tillföra något i politiken. Med andra ord uppvisade 14-15-åringarna en stark tro på politisk lyhördhet men svag politisk självförtroende. I samma studie höll 18-åringarna i högre grad än de yngre ungdomarna med om påståendena att ”Jag vet mer om politik än andra i samma ålder”, ”Jag har ofta något att säga när politiska frågor eller problem diskuteras” och ”Jag har lätt att förstå de politiska frågorna”.

Vid en jämförelse med liknande frågor i SOM-institutets mätningar av medborgare mellan 15-85 år från samma år tycks gymnasieelever ha minst lika hög tilltro till den egna politiska förmågan som befolkningen i allmänhet. Men det finns stora skillnader inom gruppen ungdomar: De gymnasieelever som går på studieförberedande program har högre tilltro än de på andra gymnasieprogram. Det hör troligen ihop med att det politiska självförtroendet stiger med politiskt intresse och kunskaper, faktorer som i allmänhet är högre hos de elever som tänker fortsätta studera, än de som går praktiska program.⁵⁴

Härskartekniker

Att de unga som engagerar sig i det partipolitiska arbetet ofta stöter på olika hinder kan vara en anledning till att många ungdomar väljer att kanalisera sitt samhällsengagemang på andra håll. Ungdomskommissionen skriver att dagens partipolitik och sätten den bedrivs på misslyckas med att locka till sig unga och framstår som otillgänglig. En hel del politiska strukturer måste ändras för att komma till rätta med det här, menar kommissionen och många med dem. Men det finns också ett behov av förändrade föreställningar om, beteenden och attityder gentemot unga. Utifrån egna erfarenheter och samtal med många andra ungdomar beskriver Ungdomskommissionen olika härskartekniker som unga blir utsatta för när de försöker ta sig in i det politiska livet.

Deras redogörelse för härskartekniker utgår från den norska jämställdhetsforskaren Berit Åhs, som observerat och satt namn på hur män dominerar kvinnor genom att få dem passiva och undergivna. Härskarteknikerna osynliggörande, förlöjligande, undanhållande av information, dubbelbestraffning samt att ge skuld och skam anses av Demokratikommissionen relevanta även för att förstå hur äldre politiker mestadels omedvetet, eller mot bättre vetande kontrollerar unga politiker. Som ung riskerar man att på olika vis inte bli tagen på allvar. Hårddraget kan följande vänta en ung person som ger sig in i politiken:

På grund av sin låga ålder förväntas unga inte ha något viktigt att tillföra. Istället för att betraktas som kompetenta anses man ”ung och lovande”, men bör samtidigt vara snäll och lydig och se och lära av de ”gamla och kloka”. Unga anses som oförståndiga för att de saknar den erfarenhet som

äldre har. De äldre visar bristande uppmärksamhet och en ovilja att ta till sig goda idéer om de kommer från någon ung person. Ungas engagemang i vissa sakfrågor ifrågasätts med att de istället borde bry sig om seriösare frågor. Vidare utbyts en hel del viktig information ofta vid tillfällen när ungdomar inte är närvarande, exempelvis i informella sammanhang som bara de äldre deltar i.⁵⁵

Partiernas utmaning: Ta tillvara ungdomars potentiella engagemang

Det finns en tydlig klassdimension i det politiska engagemanget. Barn från resursstarka hem med välutbildade och aktiva föräldrar är i allmänhet mer intresserade av politik och känner att de kan och vill påverka i samhället, såväl partipolitiskt som på andra sätt. I gymnasiet växer skillnaden mellan politiskt engagerade elever och elever som kan mindre och bryr sig mindre om politik. Att engagera ungdomar i partipolitiken så tidigt som möjligt skulle kanske kunna motverka att stora skillnader i intresse och kunskap får fäste hos den vuxna befolkningen vilket bland annat leder till att valdeltagande blir ojämnt spritt i olika sociala grupper.

Hos de flesta 14-15-åringar finns ändå en vilja att rösta och en tro på partisystemet. Det politiska självförtroendet stiger i allmänhet märkbart mellan grundskolan och gymnasiet och förtroendet för politiker, som visserligen inte är särskilt högt bland befolkningen i allmänhet, är något högre bland unga än bland äldre. Trots att andelen av de yngre ungdomarna som är positiva till partier, till partimedlemskap och till att ställa upp som kandidat i kommunala val tycks betryggande verkar det vara betydligt färre som senare uppfyller dessa planer. Vad händer på vägen?

Vikten av att anpassa partipolitikens former och bekämpa hierarkiska strukturer för att bättre ta tillvara på ungas engagemang och nya sätt att vilja påverka är något som brukar understrykas från olika håll. Även vuxna känner visserligen avstånd till politiken. Men kanske finns det ytterligare en dimension som förstärker ungas främlingskap och gör att det skiljer sig lite från det vuxna kan känna, nämligen ett avstånd i ålder.

Generellt sett består eller ökar samhällsengagemanget hos de äldre ungdomarna, men partierna lyckas av olika anledningar endast i låg utsträckning locka till sig de unga, potentiella medlemmarna. Bland annat på grund av stelnade former och härskartekniker inom det partipolitiska området finner ungdomarna det mindre meningsfullt eller effektivt att engagera sig partipolitiskt, och en del väljer istället andra, utomparlamentariska former. Ett tänkbart sätt att se till att inte ungdomarnas möjliga engagemang inte går förlorat vore om partipolitiken genom självreflektion och större öppenhet inför förändring bättre kunde ta till sig ungdomars idéer om olika sätt att förändra samhället till det bättre. Partipolitiken måste överlag bli bättre på att bereda plats åt unga inom politiken. Inte minst viktigt är att de deltagande unga politikerna får jämlikt utrymme med de äldre.⁵⁶

Hur kan en rösträttsålderssänkning engagera?

Hur skulle då en sänkning av rösträttsåldern kunna öka ungdomars engagemang i partipolitiken och på så vis råda bot på trenden att allt fler unga vänder sig bort från den? Som tidigare nämnts verkar det inte troligt att en sänkning *i sig* stimulerar ”yngre” och ”äldre” ungdomars engagemang.

I artikeln ”Sänkt rösträttsålder för större engagemang” skisserar sociologen Anders Bruhn hur en rösträttsålderssänkning medför ökade möjligheter att bryta ungas passivitet i den mån den följs av kritisk självreflektion hos politiker och partier kring hur man möter ungdomar, i kombination med olika åtgärder inom skolan. En rösträttsålderssänkning skulle under vissa förutsättningar kunna minska avståndet mellan unga och politiker, medföra ett ökat intresse att sätta sig in i politiken och underlätta för ungdomars ökade inflytande.

Skolan – unik mötesplats för politiker och unga medborgare

Bruhn har i sin forskning funnit tecken på att ungas bristande partipolitiska intresse främst beror på att denna grupp känner avstånd och främlingskap inför det politiska spelet. Partierna måste helt enkelt bli bättre på att hitta vägar för att gynna ungdomars delaktighet och engagemang. Bruhn menar att en sänkning av rösträttsåldern kan underlätta för skolans uppgift att förmedla grundläggande demokratiska värden och kunskaper till de unga medborgarna. Skolan skulle få en nyckelroll i att introducera och aktivera ungdomar i den demokratiska processen.

I de tyska delstaterna som sänkt rösträttsåldern i kommunala val har skolan fått en viktig roll som förmedlare av information och för att få iväg förstagångsväljarna till valurnorna. Men att döma av ungdomarna som medverkar i Bruhns studier verkar den svenska skolan i nuläget inte spela någon större roll för ungdomars intresse för politik och val. En förklaring är att diskussioner och information om demokrati, politik och röstande är i allmänhet som intensivast i samband med valrörelsen, då de flesta förstagångsväljare redan slutat gymnasiet.

Bruhn ser ett problem i att arenorna där politiker möter medborgare i politisk dialog blir allt färre. Nästan alla ungdomar mellan 16 och 18 år går i skolan vilket gör den till en unik plattform för möten och information om politik och val. I skolan kan ungdomar studera politiska riktningar, ideologier och sakfrågor för att sedan få möta inbjudna politiker i kritisk dialog. Vid en sänkning av rösträttsåldern skulle politiker få större anledning än nu att ge sig ut i skolorna för att fånga unga väljare. Ungdomarna skulle likaså få större anledning att lära sig om politik i skolan och på egen hand, och för att intressera sig för vad de besökande politikerna har att säga. Fler givande möten och dialogtillfällen mellan politiker och unga skulle sannolikt bidra till bättre ömsesidig förståelse och minskat främlingskap dem emellan. Att relativt snart efter en sådan politisk inskolningsprocess få gå och rösta kan utgöra en god grund för ungdomars framtida engagemang och aktivitet.⁵⁷

Yngre förstagångsväljare röstar mer

I Civic-studien går det att utläsa att ju äldre förstagångsväljaren är, desto större är sannolikheten att hon/han väljer att avstå från att rösta. Erik Amnå formulerar därpå ett tänkbart argument för att en sänkt rösträtt kan ta tillvara och främja ungdomars intresse i funderingen: ”Om man inte får börja praktisera den [sin rösträtt] innan man lämnar skolan, kanske en del av det politiska intresset hinner försvinna.”⁵⁸ Ett sådant samband märks även i de tyska delstater som sänkt rösträttsåldern till 16 år i kommunala val. Genomgående har där varit att även om valdeltagande för gruppen 16-17 ligger något under den sammantagna väljarkåren är det högre än för den traditionella gruppen förstagångsväljare och ofta högre än bland väljare upp till 35 år.

Ungdomsstyrelsens uppföljningsstudie som täcker två valtillfällen konstaterar att erfarenheter i Tyskland tyder på att en kombination av sänkt rösträttsålder och insatser i skolan leder till ett mycket högre valdeltagande bland den yngsta väljargruppen. Tack vare skolan har de yngre förstagångsväljarna nåtts av och tagit till sig valinformation i hög grad. Huruvida detta höga valdeltagande bland 16-17-åringar kommer att leda till högre valdeltagande senare i livet går inte att utläsa ur materialet.

Ungdomsstyrelsen betonar dock att även om det tyska samhället på många sätt liknar det svenska är rösträttsfrågor till sin natur komplicerade och ideologiska. På grund av detta tillsammans med att valdeltagandestatistiken är begränsad, bör man vara försiktig med att argumentera utifrån ett generaliserande av de tyska erfarenheterna i den svenska rösträttsdebatten.⁵⁹

Diskussion om inflytande och engagemang

För att en rösträttsålderssänkning ska kunna förväntas stärka ungdomars samhälleliga ställning och inflytande är det av stor betydelse huruvida ett ökat reellt inflytande såväl som en ökad känsla av inflytande hos unga är att vänta av en sådan åtgärd. Det ökade reella inflytandet handlar om en ökad

uppmärksamhet på ungdomsfrågor och att ett ungdomsperspektiv får genomslag vid politiska beslut. Känslan av inflytande har förutom att komma av reellt inflytande att göra med att bli tagen på allvar. Att få rösta är att räknas som en fullvärdig medborgare. Både reellt ungdomsinflytande och känsla av inflytande stärks också av att känna igen sig i politiken. Ungas underrepresentation i politiska och andra samhälleliga sammanhang påverkar i någon mån både politiken och det utanförskap som många unga verkar känna.

Mer än en sänkning av rösträttsåldern behövs för att förnygra politiken och få unga att känna sig delaktiga. Erfarenheter i Tyskland tyder på att rösträtten ger makt och att ungdomar tas på större allvar vid en rösträttsålderssänkning. Men en närmast nödvändig förutsättning för att en sådan politisk åtgärd kommer att sätta mer fokus på ungdomsfrågor och förbättra ungas situation är att ett ökat engagemang hos unga följer, det vill säga att de (åtminstone) tar vara på sin rätt att rösta.

En rösträttsålderssänkning utgör inget enkelt sätt att öka ungdomars inflytande och partipolitiska engagemang. Effekterna är i hög grad beroende av att sänkningen kombineras med andra åtgärder, både i skolan och i partipolitiken. I de tyska delstater där rösträttsåldern sänkts till 16 år i kommunala val har skolan intagit en viktig roll i att informera och få iväg de yngsta väljarna till valurnorna. Valdeltagandet har i dessa stater varit högre i gruppen 16-17 år än i den traditionella gruppen förstagångsväljare, och i många fall högre ända upp till 35 års ålder.

Grunder för bedömning om ökat inflytande är att vänta

Huruvida en rösträttsålderssänkning kommer att stärka ungdomars inflytande och öka deras partipolitiska engagemang är i slutändan beroende av följande två bedömningar: I vilken grad anser man att denna åtgärd kan vara ett effektivt led i att

- a) motivera ungdomar till att aktivera sig demokratiskt, att intressera sig för och lära sig om politik?
- b) motivera och underlätta för det politiska systemet att finna sätt att minska avståndet mellan unga och partipolitik?

Det finns belägg för att yngre förstagångsväljare röstar i större utsträckning än äldre förstagångsväljare och att skolan i delstater som sänkt rösträttsåldern i kommunala val spelat en viktig roll i att informera förstagångsväljare och få dem att rösta, vilket de gjort i större utsträckning än väljare upp till 30 år. De tyska partierna visar även vissa tecken på ambition att finna nya vägar att särskilt nå de unga väljarna.

Det är troligt att möjligheten att få rösta i nära anslutning till skolans inläring om demokrati och Sveriges politiska system skulle stärka ungdomars motivation att både sätta sig in i politik och ta vara på sin röst från första valtillfället. Att lära sig något som man har möjlighet att få användning för inom en snar framtid känns sannolikt mer meningsfullt.

Men även om fler förstagångsväljare skulle rösta vid en sänkning av rösträttsåldern är inte det nödvändigtvis detsamma som att det partipolitiska intresset verkligen har väckts på allvar och att ett fortsatt starkt engagemang är att vänta.

Ungdomar har ett stort samhällsintresse men verkar finna det allt mindre meningsfullt att ge utlopp för det inom partipolitiska ramar. Om förstagångsväljarna vore fyllda 16-19 år istället för fyllda 18-21 år skulle de flesta finnas samlade inom gymnasieskolan och vore därmed tillgängliga för politikerna på ett sätt som saknar motsvarighet hos äldre väljargrupper.

Politiker är intresserade av att minska avståndet till ungdomar redan nu men skulle få ytterligare anledningar att nå dem om gruppen unga väljare utvidgades. En ökad grupp unga väljare skulle sätta större press på politikerna att exempelvis bättre ta tillvara ungas idéer om hur samhälleligt engagemang kan bedrivas och eventuellt, utefter dessa idéer, utöka sätten partipolitik kan bedrivas på.

Frågan är emellertid hur stor effekt det ökade väljarunderlaget som gruppen unga efter en sänkning skulle få. Kanske är givande möten mellan politiker och medborgare särskilt viktiga när det gäller unga medborgare, då bristen på ömsesidig identifikation kan tänkas förstärkas av ålderskillnader.

För att en rösträttsålderssänkning ska förväntas medföra ett ökat engagemang hos unga på ett bestående sätt spelar det roll i vilken grad politikerna verkligen skulle ta sig tid att åka runt till skolor och fundera ut olika sätt att göra den politiska processen mer lättillgänglig för unga.

Rapportens bedömning

Att lära sig om politik och val och att träffa politiker relativt nära första tillfället där eleverna själva får rösta kan utgöra en ordentlig ”push” att komma igång med röstandet redan från starten. En rösträttsålderssänkning skulle utgöra bättre möjligheter för skolan och politikerna än idag att stimulera ungdomars engagemang i partipolitiken, vilket i sin tur i någon mån torde leda till ett ökat samhälleligt inflytande för gruppen unga. I vilken grad dessa möjligheter vid en rösträttsålderssänkning kommer att realiseras är svårt att med någon större säkerhet förutspå.

Gällande skolans förmedlande roll av demokratiska kunskaper är det troligt att ett ökat intresse och valdeltagande är att vänta om rösträttsåldern sänks. Det är inte lika troligt att politikernas ansträngningar för att minska ungas främlingskap inför partipolitiken kommer att vara lika framgångsrika. Troligtvis kommer ändå ambitionsnivån höjas något, och politikerna lär i alla fall inte bli *sämre* på att fånga ungdomarnas intresse och vilja att delta i politiken.

ÄR ANDRA UNGDOMSPOLITISKA ÅTGÄRDER ATT FÖREDRA?

Hur resonerar då den sittande regeringen kring ungas situation? Anser den att ungdomars inflytande och partipolitiska engagemang borde stärkas och ses i så fall en rösträttsålderssänkning som en tänkbar del i att nå dessa mål?

Från partipolitiskt håll ser man problem med ungdomars bristande inflytande och partipolitiska engagemang. En viktig riktlinje för Åldersgränsutredningens regeringsuppdrag var att ”främja de ungas personliga ansvarstagande, delaktighet och inflytande.”⁶⁰ Från politiskt håll understryks ofta genom liknande formuleringar vikten av att ge ungdomar inflytande, men utgångspunkten är att dessa önskvärda effekter kan och bör nås på andra sätt än genom en sänkt rösträttsålder. Visserligen finns ingen absolut motsättning mellan att både sänka rösträttsåldern och samtidigt satsa på ökat ungdomsinflytande på andra vis, men då den politiska debatten ofta skjuter ifrån sig frågan om en rösträttsålderssänkning med hänvisning till andra ungdomssatsningar kan det vara intressant att se närmare på hur regeringen ser på problematiken som beskrivits ovan och på dess lösningar.

Ambitiösa mål: verklig välfärd och makt

Det kan konstateras att det gått hela tio år sedan Åldersgränsutredningen kom med sin rapport. Debatten om vikten av att få in de unga i politiken har knappast avtagit. Ett i hög grad aktuellt dokument är regeringens ungdomspolitiska proposition *Makt att bestämma – rätt till välfärd*. Där föreslås två nya övergripande mål för den nationella ungdomspolitiken.

- Ungdomar skall ha verklig tillgång till välfärd (definierad som ”möjlighet till en god materiell, kulturell och social levnadsstandard”).
- Ungdomar skall ha verklig tillgång till makt (definierad som ”möjlighet att påverka såväl samhällsutvecklingen i stort som sina egna liv och sin närmiljö”).

”Ungdomar har unika kunskaper, erfarenheter och värderingar, som är värdefulla för att skapa ett samhälle som präglas av hållbar social och ekonomisk tillväxt, jämställdhet och rättvisa.”⁶¹

Förutom att det i propositionen slås fast att det är en mänsklig *rättighet* att delta i och påverka politisk verksamhet betraktas ungdomars *resurser* som ett skäl för att deras makt och inflytande över politiken.

Andra åtgärder för ungdomars inflytande

Antalet inflytandeforum för ännu icke-röstberättigade ungdomar, såsom ungdomsråd, ungdomsfullmäktige och ungdomsparlament på kommunalnivå har ökat sedan den förra ungdomspolitiska propositionen. Regeringen avser att fortsätta att utveckla sitt arbete för en ökad representation av ungdomar i formella beslutande organ, och för ungdomars inflytande i den nationella och lokala ungdomspolitiken. Resultaten av de ungdomssatsningar som gjorts för att öka ungdomars möjligheter till deltagande betraktas som bara delvis lyckade. Synpunkter från ungdomar som deltagit i sådana redovisas i citat som att äldre inte ”tar en på allvar” och att ”ungdomsråd och liknande är spel för galleriet och saknar mening.” I regeringens proposition står på samma sida:

”[D]et bästa sättet att dels skapa motivation för och dels bygga upp kunskaperna om demokratisk delaktighet är att utöva demokrati i praktiken i den politiska processen: i politiska partier, på offentliga förtroendeposter och genom direkt kontakt och dialog med beslutsfattare. Därför måste ungdomarna släppas in i de rum där demokratiska beslut fattas.”⁶²

I likhet med Åldersgränsutredningen år 1996, visar den sittande regeringen år 2004/2005 fortfarande betydande tilltro till ungdomars demokratiska kompetens och deras rätt till ökat inflytande. Men propositionen tar inte upp frågan om en sänkt rösträttsålder som en möjlig insats för att nå det övergripande målet om ungdomars ökade möjligheter till verkligt inflytande och delaktighet i samhället. Istället görs bedömningen att regelbundna forum för dialog med ungdomar och ungdomsorganisationer bör anordnas. Vidare framhålls att åldersammansättningar i kommunala beslutsorgan bör ses över, att generationsanalyser över hur olika politiska reformer kan komma att påverka fördelningen av kostnader mellan generationer bör genomföras, samt att stadsförvaltningen bör använda sig av ett ungdomsperspektiv.⁶³

Det nämns att under 1990-talet utgjorde personer mellan 18 och 29 år cirka 20 % av valmanskåren, men endast 6 % av de förtroendevalda. Propositionen är bekymrad över den yngsta väljargruppens dåliga politiska representation, som dessutom minskar ju högre upp i makthierarkin man kommer. Ungdomars minskande intresse av att bli medlemmar i de politiska partierna ses som problematisk och tänkbart som en konsekvens av svårigheter för partierna att kanalisera och ta till vara ungdomars engagemang.⁶⁴

Samtidigt som propositionen tar Ungdomsstyrelsens attityd- och värderingsstudie *De kallar oss unga* till intäkt för att ungdomsgruppen i olika politiskt relevanta avseenden inte avviker i någon större omfattning från resten av befolkningen, stannar man vid att betona vikten av att regeringen använder olika ungdomsforum som *rådgivande organ*.⁶⁵ Detta trots att man hävdar att [inflytandeforum för icke-rösträttsberättigade] ”inte [kan] vara ett alternativ till, eller kompensera för, ungdomars tillträde till och delaktighet i de formella beslutsrummen.”⁶⁶

Diskussion: Problem med regeringens hållning

Regeringen tar i sin ungdomspolitiska proposition 2004/05:2 inte upp en rösträttsålderssänkning som ett tänkbart led i att uppfylla målen om ungdomars verkliga tillgång till makt och välfärd. Med tanke på deras problembeskrivning av demokratin i allmänhet och av ungdomars situation i synnerhet, tillsammans med en uppfattning om vad som kan förstås som ungdomars betydande politiska mognad eller kompetens framstår det som lite märkligt.

Ett sätt att påverka utesluter inte andra sätt

Diskussionen om en eventuell rösträttsålderssänkning handlar inte om att en sådan skulle vara den *enda* politiska åtgärden för att skapa partipolitiskt engagemang hos ungdomar, stärka ungas representation och ge ungdomar det inflytande de politiska målen anger. Inte heller att en sådan åtgärd skulle vara *tillräcklig* för dessa syften. Tidigare har vi sett att ett behållande av gemensamma åldersgränser inte ensamt kan avfärda en rösträttsålderssänkning som olämplig.

På liknande vis kan inte det faktum att olika kanaler för att öka ungdomars inflytande diskuteras och tillämpas med varierande resultat i sig göra en rösträttsålderssänkning överflödigt att överväga. Att denna rapport tar upp frågan om en sänkt rösträttsålder står inte i motsättning till andra vägar att stärka ungdomars ställning och att stärka demokratin nu och inför framtiden. Det anses ofta värdefullt att medborgare i en demokrati kan göra sina röster hörda på flera olika sätt.

Skendemokratiska risker

Regeringspropositionens föreslagna åtgärder skiljer sig på en viktig punkt från en rösträttsålderssänkning genom att endast på sin höjd fungera rådgivande. Dessa forum medför risk för inslag av skendemokrati, att ungdomsråd och liknande fungerar som alibin – det vill säga att man låter ungdomar ”vara med” men utan avsikt att detta ska få verkliga konsekvenser för den politik som förs. Dialog skapas mellan ungdomar och politiker, men utan att ungdomarna upplever att deras åsikter i någon större utsträckning tas på allvar och får konkreta följder. Den oavsedda effekten av ett sådant ”lyssnande” på ungdomars synpunkter skulle i värsta fall kunna bli att ungdomar tappar tilltro till partipolitiken snarare än att de upplever verklig demokratisk delaktighet och inflytande.

Politisk ojämlikhet

Nu är visserligen inte erfarenheterna av ungdomsråd och liknande entydigt negativa. Men istället måste då problemet med politisk jämlikhet bemötas. Medlemmarna i ungdomsråd och liknande är representativa för gruppen ungdomar. De har sällan valts in och kan då inte säga sig tala för denna grupp. Den påverkan som följer av rösträtt grundar sig på en röst per medborgare. I den mån politiker lyssnar på ungdomsråd är det i allmänhet resursstarka, engagerade ungdomar och de som är duktiga på att göra sina röster hörda som har chans att påverka. Självfallet är det värdefullt för politiker att lyssna även på dessa åsikter. Dock innebär det problem för den politiska jämlikheten. I den mån ungdomar är delaktiga och påverkar politiken handlar det nämligen vanligtvis om individer från vissa sociala grupper i mycket högre grad än om individer från andra sociala grupper. Dessa sätt att påverka politiskt innebär alltså att politiska deltagandet och inflytandet är i hög grad ojämnt spritt i olika grupper av ungdomar.⁶⁷

Bakomliggande kompetenstänkande

Vikten av att främja ungdomars politiska intresse, engagemang, delaktighet och inflytande utgör centrala mål för regeringens ungdomspolitik och framhålls också av förespråkare för en rösträttsålderssänkning. I föreliggande rapportens tidigare diskussion kring hur dessa mål skulle kunna nås genom en rösträttsålderssänkning visades att en sådan åtgärd inte kan anses utgöra någon mirakelkur, och att dess positiva effekter vilar på vissa förutsättningar. Men ställd i relation till regeringens mål finns klara möjligheter som verkar göra en rösträttsålderssänkning värd att överväga.

Läsningen av regeringens ungdomspolitiska mål ger upphov till frågan på vilka grunder man anser att ungdomar under 18 år är värda att lyssna på och ta på allvar, men inte bör ges enskilda politiska röster att föra sin talan med. Det tycks finnas en uppfattning om att ungdomar är demokratiskt kompetenta *inom vissa områden*. Vikten av att stämna av med ungdomar i olika ungdomsfrågor

framhålls, särskilt inom ungdomarnas nära omgivning. Skolans ambitiösa demokratiuppdrag, som bland annat innehåller högt ställda mål om elevinflytande är ett tydligt exempel på detta.⁶⁸

Åldersgränsutredningen ser sitt förslag om en rösträttsålderssänkning i kommunala val som ytterligare ett steg på en redan inslagen väg av olika åtgärder som kommunallagen föreskriver för ökat medborgarinflytande för åldersklasserna närmast under 18 år. Då utredningen i grunden inte ser någon skillnad mellan frågor på kommunal nivå och riksnivå är den noga med att betona att begränsningen inte handlar om att frågorna på riksdagsnivå skulle vara svårare att ta ställning till och att 16-åringarna därför skulle vara mindre lämpade för att delta i riksdagsval.⁶⁹

Eftersom valdeltagande är grunden för den representativa demokratin utgör rösträtten den grundläggande förutsättningen för att kunna utöva ett jämlikt medborgerligt inflytande över både nära och mer avlägsna samhälleliga frågor. Som jag ser det utgår all skepsis inför att ge 16-åringar denna demokratiska rättighet i någon mån från en föreställning om att 16-åringar inte är mogna eller kompetenta nog för att bära det ansvar rösträtten innebär. Därför handlar nästa avsnitt i rapporten om demokrati, kompetens och ålder.

ÄR 16-ÅRINGAR KOMPETENTA NOG ATT RÖSTA?

Detta avsnitt inleds med en bakgrund till kompetensens roll i ett demokratiskt samhälle. Det kan nämligen tyckas paradoxalt att ett styrelseskick som utgår från alla medborgares rätt till lika politiskt inflytande delar upp befolkningen i kompetenta och icke-kompetenta medborgare för att förvägra den senare gruppen sin rätt till jämlikt politiskt inflytande. (Här används medborgerlig/demokratisk kompetens som samlingsbegrepp för att vara lämplig, redo, tillräckligt mogen eller kunnig att för olika demokratiska rättigheter, företrädesvis rösträtten.) Synen på barns medborgarskap och vilka möjliga skäl att undanta barn från rösträtt kommer sedan att diskuteras. Grunderna för generella ställningstaganden kring ungdomars kompetens kommer att undersökas relativt ingående.

Slutligen kommer tre centrala aspekter av medborgerlig kompetens ställas i relation till statistiska studier av unga och äldre svenska medborgare.

Ifrågasättande av kompetenskrav

”Vad gäller rösträtten finns det vissa inskränkningar, som kan anses mer eller mindre befogade. Den första och i princip minst omstridda, har med ålder att göra. En gräns nedåt tillämpas i alla länder. Skälet är att minderåriga inte har den kunskap och inte den självständighet i åsiktsbildning som rimligen kan krävas”⁷⁰

Vid kampen för allmän och lika rösträtt för cirka hundra år sedan var ett tungt motståndarargument att folket var för okunnigt och därför oförmöget att fatta självständiga beslut. Även om rösträtten inte längre är begränsad till de skolade och förmögna manliga medborgarna lever dock meritokratiska synsätt som att ”det vore bättre om expertutlåtanden låg till direkt grund för besluten” i någon mån kvar. Ett exempel är diskussionen i samband med EMU-folkomröstningen 2003 då det lämpliga med att låta det okunniga folket besluta om en så komplicerad fråga ifrågasattes från vissa håll.⁷¹

Anmärkningsvärt är att det i FN:s deklaration om mänskliga rättigheter står att ”alla” har rätt att ”direkt eller genom valda representanter” delta i det offentliga beslutsfattandet. Något förbehåll för ålder finns inte, men då barn inte i något land har rösträtt verkar uttryck som ”allas rättigheter” och ”alla medborgare” underförstått inte gälla barn och ungdomar.⁷² I stället föreskriver artikel 12 i Barnkonventionen att barn och ungdomar har rätt att uttrycka åsikter och att utöva inflytande efter ålder och mognad – något som kan tolkas som kompetenskrav.

I sin utvärdering av de försök med sänkt rösträttsålder som gjorts i tyska delstater noterar Ungdomsstyrelsen att huruvida grundlagen och dagens demokratitolkning verkligen tillåter en uppdelning av befolkningen i en röstberättigad och en icke-röstberättigad del är en fråga som knappast har uppmärksammats i den svenska debatten.⁷³ Att en sådan uppdelning bland annat tycks göra avsteg från den demokratiska grundtanken att alla individer har rätt att styra över sig själva gör den viktig att motivera.

I motsats till vad citatet i avsnittets inledning gör gällande är en åldersgräns för rösträtt varken självklar eller oomstridd. Exempelvis går det att peka på likheter i ifrågasättandet av unga medborgares kompetens som skäl att frånta dem rätten att rösta med hur man innan kvinnors rösträtt infördes argumenterade för att kvinnor inte borde få rösta. Det är svårt att förneka att kvinnors kamp för en jämlik ställning i samhället har inneburit (och fortfarande innebär) att män har fått ge ifrån sig makt. Kan det finnas en aspekt i rösträttsåldersfrågan som handlar om att vuxna har ett intresse av att bevara sin egen makt och är orolig för att den skulle minska om fler unga fick vara med och bestämma om hur samhället ska se ut och styras? Att enbart på sådana grunder utesluta unga medborgare från att rösta ter sig inte särskilt demokratiskt.

Demokrati betyder folkstyre och bygger på tanken att alla medlemmar i ett samhälle (om än i vår tid via representanter) – inte bara de mest kunniga – ska vara med och bestämma hur detta samhälle ska styras. Är det alls rimligt att ställa kompetenskrav på den röstberättigade befolkningen, och varför i så fall?

Intressehänsyn som grund för demokratiska kompetenskrav

Grundläggande för demokratin är att ingen medborgare ska räknas mer än någon annan; att alla har lika stort moraliskt värde. Men för att styra ett samhälle i enlighet med alla medborgares moraliska jämlikhet behöver inte varje medborgare företräda sina egna intressen. Kanske är ett sådant styre inte ens särskilt önskvärt. Det verkar finnas uppenbara fall där medborgare inte är kompetenta att tillgodose sina egna intressen och därför behöver andra som i någon mån styr över dem. Exempelvis gäller detta spädbarn, vissa handikappade och gamla. Endast med hänvisning till det demokratiska värdet att allas intressen är likvärdiga verkar det svårt att utesluta kompetenskrav inom ett demokratiskt styrelsesystem. Detta eftersom alla inte är lika kompetenta att tillgodose sina egna, men även andras, intressen.⁷⁴

En förutsättning för att demokratin ska innebära att allas intressen tas likvärdig hänsyn till är att det finns en någorlunda överensstämmelse mellan medborgares intressen och hur de företräds i beslutprocesserna. En tvååring kan inte företräda sina intressen på något lämpligt vis genom att själv gå och rösta. Barn är under utveckling och beroende av vuxna för sin överlevnad. Deras intressen tas upp till en viss ålder sannolikt bättre tillvara om någon vuxen företräder dem. I en demokrati kan det vara legitimt att ha en åldersgräns för rösträtt, utifrån tanken att medborgare under en viss ålder i allmänhet inte är kompetenta nog att företräda sina intressen eller delta i den demokratiska beslutsprocessen på ett meningsfullt sätt.

Ur detta perspektiv kan förutsättningen för kompetenskravs demokratiska legitimitet anses vara att icke-röstberättigades intressen och rätt till demokratiskt inflytande tas tillvara på ett likvärdigt vis som de röstberättigades.

Kompetenskrav även om barn ges rösträtt

En fråga som i rösträttssammanhang aktualiseras är om barnkonventionen tillsammans med alternativa vägar att utöva inflytande är tillräckliga för att kompensera för fullständiga medborgerliga rättigheter och den samhälleliga makt dessa rättigheter medför. Ökad barn- och ungdomsmakt i

samhället innebär i någon mening minskad vuxenmakt. Bland annat den Svenska barnläkarföreningen argumenterar för att principen om alla människors lika värde bättre skulle tas tillvara om åldersstrecket togs bort och barn gavs rätt att rösta. I praktiken tänker man sig detta ske via ombud, det vill säga att vårdnadshavare till en början (formellt fram till uppnådd myndighetsålder) förvaltar barnets röst.⁷⁵

Bedömningar av och synsätt på unga medborgares demokratiska kompetens kan vara olika rimliga och får följer för hur mycket politisk makt de kan anses ha rätt att utöva och på vilket sätt det bäst bör ske. I det här sammanhanget diskuteras bedömningar av 16-åringars kompetens i förhållande till rätten att rösta. I motsvarande diskussion kring barns rösträtt handlar det om gränsen för när barnet helt själv bör få förvalta sin rösträtt.

Även om åldersstrecket tas bort finns det rimligtvis delade meningar kring när barnet i högre utsträckning än föräldrarna ska förvalta sin egen rätt att rösta. När är barnet kompetent nog? Även om kompetensen får en annan roll om barn ges rösträtt blir den fortfarande inte helt oväsentlig eller inaktuell. Eftersom föreliggande rapport diskuterar en rösträttsålderssänkning till 16 år, som från politiskt håll än så länge är ett vanligare krav, kommer inte argumenten för eller emot att helt ta bort åldersgränsen för rösträtt vidare att diskuteras.

Barns utveckling grund för särbehandling

Vanligtvis motiveras en särbehandling av barn till att deras fysiska, intellektuella och psykiska förmågor är under utveckling under uppväxten, vilket gör det viktigt att de olika krav som ställs på dem inte överstiger deras utvecklingsnivå. Därför verkar det till att börja med rimligt att betona rättigheter snarare än skyldigheter i barns medborgarskap.⁷⁶ Men kan barn och ungdomar även undantas från vissa rättigheter, som exempelvis rätten att rösta med hänvisning till att även praktiserandet av olika rättigheter på något vis kan komma att överstiga deras utvecklingsnivå? Hur kan i så fall ett sådant resonemang se ut?

Statsvetaren Ludvig Beckman redogör i ”Demokrati och kompetenskrav – barn, ungdomar och rätten till politiskt inflytande” för ett resonemang kring barn och ungdomars medborgerliga kompetens med utgångspunkten att rättigheter alltid skyddar vissa intressen. Att gå med på detta innebär möjligheten att barn och ungdomars demokratiska rättigheter, exempelvis rösträtten, rättfärdigt kan inskränkas så länge rättigheterna inte ligger i deras intressen.

Beckman drar samtidigt en parallell till att frågan om kvinnor ska ha samma politiska rättigheter som män rimligtvis inte kan avgöras med hänvisning till om kvinnors rättigheter är bra eller inte för männen. Det är möjligt att en rösträttsålderssänkning kan komma att ändra det politiska systemet på ett sätt som inte gynnar de vuxna. Exempelvis menar vissa att den demokratiska stabiliteten skulle hotas eller att välfärden skulle påverkas negativt av 16-åringars ofta illa genomtänkta röstande. Men även om demokratiska styrelseskick har möjlighet att förvägra barn och ungdomar rätten att rösta med motiveringen att dessa inte är kompetenta nog att styra sig själva, bör det kunnat visas att denna bristande kompetens *drabbar barn och ungdomar själva* och inte enbart vuxna, resonerar Beckman på ett sätt som jag tror är svårt att helt förkasta.

Avvägningar

Utifrån denna tanke är det möjligt att förflytta tyngdpunkten i diskussionen om vid vilken ålder det är lämpligt att ge ungdomar rösträtt till tidpunkten då genomslaget för ett sådant inflytande kan förväntas förbättra, snarare än försämma dessa ungdomars sociala, ekonomiska och politiska situation, på det hela taget. Men värdet av politiskt inflytande måste även ställas mot andra värden som fysisk och psykisk hälsa och materiell välfärd. Det är inte säkert att barn och ungdomars välfärd sammantaget skulle öka om de fick rätt att påverka landets politik genom rösträtten. Kanske är 16-åringar inte tillräckligt psykiskt eller intellektuellt utvecklade för att förvalta rättigheten att rösta på ett för dem meningsfullt eller värdefullt sätt.

Beckman noterar samtidigt att ifrågasättandet av huruvida unga verkligen skulle gynnas av ett ökat inflytande påminner om den konservativa idén att strävan efter rättvisa kan vara till mer skada än nytta.⁷⁷

Resonemang kring om rösträttsåldern bör infalla vid 16-17-års ålder bör innebära hänsynstaganden till vilka konsekvenser en sådan åtgärd kan förväntas få för dem som berörs av åtgärden. Det är åtminstone tänkbart att ungdomar skulle stärka sin självbild och få ett bättre bemötande av vuxna om de gavs fullständigt medborgarskap som rösträtten symboliserar. Det kan heller inte uteslutas att generationskonflikter vid fördelning av samhällsresurser gör att politiken kräver en ökad representation av unga för att bli balanserad och legitim – även om det skulle innebära viss demokratisk instabilitet, eller minskad välfärd för övriga befolkningen.

Tidsperspektiv

Som jag ser det handlar intresseperspektivet i rösträttsåldersfrågan om att dels göra avvägningar mellan olika saker som kan ligga i den långt ifrån enhetliga gruppen ungdomars sammantagna intressen och dels fundera över vilket tidsperspektiv vi ska utgå ifrån. Kanske skulle reformen inte betyda så mycket till en början, men så småningom innebära att ungdomar blev mer tongivande i samhället och fortare kom in i politiken.

Men samtidigt som 16-17-åringar inte kan nekas rösträtt enbart för att det inte skulle gynna resten av befolkningen kan det inte tas för givet att det ligger i deras eget intresse att utöva en sådan rättighet. Om den demokratiska stabiliteten eller den generella välfärden skulle hotas i betydande grad, skulle detta sannolikt minska värdet av en rösträttsreform även för denna medborgargrupp – något som ett ökat politiskt inflytande skulle få svårt att kompensera för. Därför är det intressant att se till om och hur ungdomar skiljer sig i sin medborgarroll från medborgare i allmänhet.

Växa in i rollen

Kompetens är inte något givet, varken definitionsmässigt eller nivåmässigt. Olika uppfattningar om demokrati ger olika syn på det goda medborgarskapet och vilka kunskapskrav som bör ställas på medborgarna. Kanske skulle 16-17-åringar befinna sig längre från demokratis medborgarideal, än övriga väljargrupper. Men finns förutsättningar för att 16-17-åringar, exempelvis genom insatser från skolan, på ett relativt enkelt vis skulle kunna förväntas uppfylla rimliga krav på kompetens, kan det finnas tillräckliga skäl för att sänka rösträttsåldern i kombination med andra åtgärder.

Det kan också konstateras att även om kvinnor kanske var betydligt mindre kunniga än män vid inträdet för lika rösträtt, har kunskapsglappet alltmer ”vuxit bort”. Det är möjligt att på liknande vis argumentera för att 16-17-åringar kan komma att växa med uppgiften, om de ges rösträtt. ”Ger man ungdomar ansvar tar de det”, är miljöpartisten Gustav Fridolins fasta övertygelse.⁷⁸

Kompetenskrav - summering

Åldergräns för rätten att rösta måste i någon mening betraktas som ett kompetenskrav. Detta kan anses odemokratiskt dels eftersom det innebär att icke-röstberättigade saknar demokratiska representanter och dels eftersom demokratin föreskriver att medborgarnas rätt till inflytande inte är något de behöver kvalificera sig för. För att berättiga kompetenskrav för rösträtt bör det på goda grunder kunna hävdas att de icke-röstberättigades intressen och rätt till demokratiskt inflytande tas tillvara på ett likvärdigt vis som de röstberättigades, men genom andra, och för de icke-röstberättigades del, lämpligare former.

Mot bakgrund av det rapporten tidigare uppmärksammat angående barn och ungdomars samhälleliga ställning är det tveksamt om barn och ungdomar har en i sammanhanget godtagbar grad av inflytande. Ur en demokratisk synvinkel och ur ett rättighetsperspektiv är det angeläget att göra något åt detta. Men eftersom barn är under utveckling ligger rätten att självständigt använda sin

röst i politiska val inte helt självklart i deras intresse.

Det är inte demokratiskt att ett samhälle styrs på ett sätt som systematiskt uppfyller äldre medborgares intressen i högre grad än yngre medborgares intressen. Men ur detta konstaterande kan olika slutsatser om kompetenskrav dras, inom ramen för en demokratisk grundsyn.

Även om grundfrågan är om ungdomar själva kan anses gynnas av en rösträttsålderssänkning är det av viss demokratisk betydelse om en sådan politisk åtgärd kan förväntas få orimligt stora negativa följder för den övriga befolkningen. Om en sänkning av rösträttsåldern skulle utgöra ett hot mot demokratin vore det förstås mindre legitimt att genomföra sänkningen. Detta även om en sådan politisk åtgärd, bland annat på grund av konsekvenser som ökat inflytande för gruppen unga, skulle ligga i deras intresse. Därför krävs inte bara en tillräcklig kunskap om det egna bästa för att ungdomar ska anses mogna att själva förvalta rätten att rösta, utan viss hänsyn bör även tas till deras förmåga att inta andra perspektiv och kunna orientera sig i politiken.

Oavsett om man förordar en rösträttsålderssänkning eller inte är det intressant att se till om och hur ungdomar skiljer sig i sin medborgarroll från medborgare i allmänhet. Även om gränsen för när 16-åringar kan anses sakna kompetens *på ett sätt som gör det olämpligt* att ge dem rösträtt bedöms olika, kan mer eller mindre rimliga bedömningar göras. Om 16-åringar tycks uppvisa allvarliga kompetensbrister blir det svårare att argumentera för att de borde ha rösträtt, men om den genomsnittliga kompetensen hos 16-åringar är densamma som hos den genomsnittliga svenska väljaren i dagsläget blir det däremot svårt att argumentera för att de inte bör ges rätt att rösta.

Ungdomar och nödvändig kompetens

På analytiska grunder kan man enligt Ludvig Beckman närma sig svaret på frågan om vilka som är kompetenta att vara med och fatta politiska beslut från tre håll. Medborgarna i en demokrati kan inneha olika grader av *intressekompetens*, *etisk kompetens* och *sakkompetens*, menar Beckman. I syfte att kunna bedöma huruvida svenska 16-åringar kan anses kompetenta att rösta eller inte kommer diskussionen nedan att ta sin utgångspunkt i dessa, i mitt tycke klargörande, kriterier.⁷⁹

Intressekompetens – förmåga att veta sitt eget bästa

Demokratin förutsätter viss förmåga att inse sina egna intressen, något vi tidigare varit inne på. Beckman ifrågasätter den vanliga utgångspunkten att vuxna till skillnad från barn kan avgöra vad de verkligen vill och har behov av. Exempelvis resonerar även vuxna ofta felaktigt när de ska fatta beslut som gäller vad som är bäst för dem själva över en längre tidsperiod eller som förutsätter sannolikhetsbedömningar. Som illustration för att även barn besitter intressekompetens lyfter Beckman fram en medicinsk studie om hur barn resonerat i kontakter med sjukvården: ”Studien konstaterar att barnet, trots sin oförmåga att bedöma de medicinska konsekvenserna, kunde bedöma de personliga konsekvenserna av olika utfall. Trots att barnet saknade medicinsk kompetens hade barnet således ’unique knowledge of her own case’”, skriver Beckman.⁸⁰

Att det inte är självklart att intressekompetens är något som vuxna i allmänhet har och som barn i allmänhet saknar gör att Beckman inte nöjer sig med att utgå från intressekompetens som det enda kriterium att rättfärdiga skillnader i politiskt inflytande mellan barn och vuxna.

Mot detta kan kanske framhållas att en ökad kännedom om den egna personen tillsammans med en bättre förmåga att göra balanserade avvägningar mellan kortsiktiga och långsiktiga egenintressen sannolikt kommer med åldern. Antagandet att barn *upp till en viss ålder* inte i tillfredsställande mån kan bedöma vad som ligger i deras eget intresse på vissa betydelsefulla områden gör det möjligt att argumentera för att rätten att rösta skulle kunna vara skadlig för dessa barn.

Liksom Beckman tror jag dock inte att skillnader i kunskap om det egna bästa kan vara avgörande för skillnader i politiska rättigheter mellan ungdomar och vuxna. Troligen är 16-åringar i allmänhet

något sämre på att bedöma sina egna kortsiktiga och långsiktiga intressen än 18-åringar. Men även röstberättigade 18-åringar är i sin tur generellt sämre på detta än 30-åringar och så vidare. Dessutom är det intressekompetensen som ifrågasätts minst i politiska sammanhang. Där understryks att barn och ungdomar främst ska tillförsäkras stort inflytande över sin närmsta omgivning och ska komma till tals i beslut som rör dem själva.

Hur väl 16-åringar vid en rösträttsålderssänkning skulle kunna förvalta det ansvar rösträtt innebär beror även på annat än kunskapen om det egna bästa. Nedan diskuteras ungdomars förmåga att inta ett vidare perspektiv och sedan hur väl de förstår sig på politiken.

Etisk kompetens – demokratiska värderingar

Politik anses i allmänhet handla om något mer än att utgöra en arena där enskilda medborgare i konkurrens försöker driva igenom det som enbart är bäst för dem själva när olika intressen på demokratiskt vis ska vägas samman. Svenska väljarundersökningar visar också att individers engagemang i olika sakfrågor inte alltid har så mycket med den egna situationen att göra. Även om bedömningar av viktiga frågor och politiska prioriteringar ofta speglar egenintresset tyder svenska väljarundersökningar på att egenintresset bara följs till en begränsad del i svenskarnas politiska agerande.⁸¹

En viktig del av ett demokratiskt styre uppfattas vara att genom kompromisser försöka komma fram till någorlunda eniga beslut som i bästa fall gynnar alla på sikt. Utöver att bedöma huruvida enskilda sakfrågor direkt gynnar eller missgynnar en själv och ens närmaste antas medborgare vara medvetna om och ta ställning till mer övergripande principer och ideologier när de röstar. Den ideala medborgaren bör därför i någon mån delta i demokratins strävan efter att skapa ”det goda samhället”, vilket kräver en förmåga att inta ett bredare perspektiv och kunna se bortom det snäva egenintresset – med andra ord har den ideala medborgaren etisk kompetens.

Beckman menar att det saknas stöd för uppfattningen om barn som moraliskt omoget och därmed underlägset vuxna i etisk kompetens. För diskussionen kring gränsen för rösträttsålder handlar det om i vilken utsträckning 16-åringar kan anses ha förmågan att se till fler än sig själva vid fattandet av politiska beslut. Visst går det att tänka sig egocentriska 16-åringar som inte är intresserade av att bidra till ett gott demokratiskt samhälle för alla. Men det är långt ifrån säkert att den moraliska medvetenheten och kompetensen generellt är lägre hos 16-17-åringar än hos den äldre befolkningen.

Så hur skiljer sig ungdomar från vuxna i demokratiska värderingar och synen på ett gott medborgarskap? En uppfattning om detta kan vi få genom rapporten *De kallar oss unga*, där ungas demokratiska attityder och värderingar har ställts mot med vuxna som svarat på samma enkäter. De analyser som gjorts utifrån 14-15-åringarnas svar i NU03 och Civic-studien kan vidare i viss mån jämföras med den vuxna befolkningens svar på liknande frågor, bland annat utifrån Demokratirådets rapport från 1998. Demokratirådets rapport bygger på resultat från två stora medborgarundersökningar genomförda av Uppsala universitet 1987 och 1997, i samband med de statliga utredningarna Maktutredningen och Demokratiutredningen. Medborgarundersökningarna är baserade på ett representativt urval av alla i Sverige folkbokförda personer i åldern 16-80 år.

Synen på det goda medborgarskapet

I *De kallar oss unga* framkommer att synen på det egna medborgarskapet skiljer sig ganska lite mellan generationerna.⁸² Analyser som bygger på Civic-studien visar också på att svenska 14-15-åringar har ”en relativt konventionell uppfattning om vad som är mer eller mindre viktigt i ett gott medborgarskap. De är överens om [...] vikten av att följa lagar, att rösta och att aktivera sig för miljö och mänskliga rättigheter.”⁸³

Även NU03 visar att stora flertalet 14-15-åringar i stor utsträckning ställer upp på demokratins grundprinciper och ideal. Enligt Oscarsson finns det inget i datamaterialet som tyder på att demokratin kommer att försvagas när NU03-eleverna går in i den vuxna medborgarrollen.⁸⁴

I Civic-studien har ungdomar fått ta ställning till mer eller mindre omstridda påståenden om vad som är bra och dåligt för demokratin och vilket ansvar staten borde ha inom olika områden. Det finns en stor överensstämmelse kring påståenden om människors lika värde och att olika friheter, jämlikhet och rättvisa är bra för demokratin, liksom kring ur svensk synvinkel ganska okontroversiella påståenden om statens ansvarsområden. Resultaten sammanfattas med att svenska ungdomar uppvisar en relativt god förståelse för grundläggande demokratiska värden. Att ungdomarna däremot är mindre överens om påståenden som kan kopplas till den svenska vänster-högerdimensionen anses inte förvånande. Med andra ord visar studien att ”ungas syn på demokrati inte skiljer sig dramatiskt från vad som betraktas som dagens normer”.⁸⁵

Ungdomars värderingar speglar vuxenvärldens

I NU03 koncentrerar sig mätningen av elevernas värdegrund och attityder till demokratiska fri- och rättigheter i högre grad än Civic-studien på odemokratiska drag. Resultaten visar att det stora flertalet niondeklassare i stor utsträckning förstår och har positiva attityder till demokratins grundprinciper och ideal, särskilt jämställdhetsmål. Samtidigt tycks Oscarsson göra en något mer pessimistisk bedömning av förankringen av grundläggande tolerans- och solidaritetsvärden i jämförelse med analyser utifrån Civic-studien av ungdomar i samma åldersgrupp.

Genom att jämföra med Demokratirådets medborgarundersökning 1997 och väljarundersökningar under 1990-talet menar Oscarsson dock att eleverna sannolikt omfattar dessa demokratiska värden i högre grad än äldre grupper. Även om svaren niondeklassarna ger i NU03 kan tolkas som att en mycket stor del av dem vill inskränka de grundlagsstadgade, demokratiska åsikts-, yttrande- och föreningsfriheterna visar undersökningar att stödet för sådana inskränkningar är ännu större hos den vuxna befolkningen.

Oscarsson menar att idealet om det goda, toleranta och solidariska medborgarskapet är långt ifrån allena rådande i det svenska samhället, och att ungdomars värderingar är en avspeglning av vuxensamhällets, vilket innebär vissa odemokratiska tendenser även bland 14-15-åringarna. Men vid en jämförelse mellan datamaterialet i NU03 och Demokratirådets mätning 1997 finner han att ”eleverna i NU03-undersökningen omfattar dessa [demokratiska] värden i minst samma utsträckning som medborgarna i allmänhet.”⁸⁶

Sakkompetens – politiska kunskaper och förståelse

Oavsett om man anser att den viktigaste medborgaruppgiften i en demokrati är valdeltagandet eller om man ser medborgarnas samhälleliga deltagande utöver röstandet som (minst) lika viktigt är man överlag överens om vikten av politisk kunskap och förståelse. Utan kunskaper om hur samhället fungerar och vilja att följa med i politiken förmår medborgaren varken att ta vara på sin medborgerliga rättighet att rösta eller engagera sig och påverka på andra sätt.

Det är demokratiskt önskvärt att väljarna har möjlighet att fatta någorlunda välavvägda och oberoende beslut, menar valforskare som konstaterar att ”konkreta faktakunskaper inte är oväsentliga för väljarnas demokratiska beslutsfattande.”⁸⁷

Inte bara nivån av politisk kunskap utan även fördelningen har betydelse för demokratin. Att kunskapsnivån är ojämnt spridd inom den svenska befolkningen är demokratiskt problematiskt då den medför politisk ojämlikhet i det att olika väljargrupper utövar olika mycket inflytande i samhället. Både ungdomar och vuxna med dåliga politiska kunskaper är mindre benägna att rösta och har mindre tilltro till demokratin.

Ålder och intresse ger kunskap

Sören Holmberg och Henrik Oscarsson har i boken *Väljare* sammanställt omfattande statistik över svenska folket, bland annat över spridningen av politisk kunskap i olika samhällsgrupper.⁸⁸ Starkast samband har okunskap med ålder. Trots inverkan av andra faktorer är unga okunnigare i alla lägen och deras politiska kunskaper har till och med blivit sämre på senare år, finner man. Sverige uppvisar högst kunskapsskillnader mellan olika åldersgrupper i en internationell jämförelse.

I Civic-undersökningen framkommer att 18-åringar har mycket goda politiska sakkunskaper. Det kan tyckas stå i motsättning med resultaten i *Väljare*. Men då *Väljare* utgör en *jämförelse* mellan yngre och äldre drar Holmberg och Oscarsson inte slutsatser om ungas kunskapsnivå *i sig*. Att 18-åringars kunskaper enligt Civic-studien är att betrakta som mycket goda, är förenligt med unga väljare enligt Väljarundersökningarna har *lägre* politisk kunskapsnivå än äldre väljare. Civic-studiens frågor täcker också flera olika delar av demokratins område, medan *Väljare* främst fokuserar partipolitiken och sakfrågor. Kanske har ungdomar kunskapsstyrkor inom vissa demokratiska områden och vuxna inom andra. Det vore intressant att göra civic-kunskapstestet på den vuxna befolkningen för att därefter kunna jämföra med ungdomarnas resultat.⁸⁹

För såväl vuxna som ungdomar spelar utbildningsnivån roll för den politiska kunskapsnivån. Tydligt är att högutbildade väljare är mer kunniga än lågutbildade. Likaså har ungdomar som går på studieförberedande gymnasieprogram och ungdomar vars föräldrar har högre utbildningsnivå (någor som ofta sammanfaller) i allmänhet högre politiska kunskaper än dem som går på praktiska gymnasieprogram och dem vars föräldrar är lågutbildade.

Forskningen visar även att politiskt intresse, oavsett ålderstillhörighet, har tydlig inverkan på den politiska kunskapsnivån, vilket inte är särskilt konstigt eftersom människor i allmänhet lär sig mer om det som intresserar dem.

Tätt följt av ålderns inverkan på de vuxnas politiska kunskaper kommer just det politiska intresset och även graden av tidningsläsande som är stort hos kunniga väljare. Även hos ungdomar med stort politiskt intresse är den politiska kunskapsnivån god. Till stor del kompenserar ungdomars politiska intresse för föräldrarnas utbildningsnivå och andra sociala faktorer som i övrigt spelar betydande roll för ungdomars politiska kunskaper, värderingar, politiskt självförtroende och respekt för politiker.

Kunskapens effekter – värderingar, valdeltagande och partival

Ur NU03 och Civic-studien av 14-15-åringars demokratiska kunskaper och värderingar framkommer att de elever som klarar kunskapstesterna bättre både är mer intresserade av politik och mer positivt inställda till diverse demokratiprinciper. Sambandet mellan demokratikunskaper och värderingar eller attityder försvinner inte när andra faktorer som påverkar värderingar avlägsnats ur analysen. Det här innebär att elever som fördjupar sina kunskaper om politiska processer och institutioner sannolikt också visar starkare stöd och förståelse för demokratins grundprinciper. En slutsats som Skolverket drar ur Civic-studien är att: ”Demokrati kräver kunniga medborgare. Kunniga elever är mer demokratiska elever.”⁹⁰

Bland svenska väljare finns en anmärkningsvärt stark koppling mellan graden av politisk kunskap och valdeltagande. Det brukar ses som en grundläggande förutsättning för en legitim demokrati att merparten av befolkningen går och röstar. För den politiska jämlikheten är det bekymmersamt att hela 45 % bland dem med sämst politiska kunskaper ”röstskolkade” vid valen 1998 och 2002 och därmed saknade representation i riksdagen. Bland dem med goda kunskaper avstod endast 1-5 % från att rösta vid samma val. Sambandet mellan kunskaper och politisk aktivitet, inte minst benägenhet att rösta, framträder även tydligt i analyser ur Civic-studien och i NU03.

Holmberg och Oscarsson finner utifrån väljarundersökningarna även att väljare med goda politiska kunskaper tenderar att välja andra partier än väljare med låga politiska kunskaper. Förändringar i politisk kunskapsnivå hos väljarna skulle hypotetiskt sett kunna vara avgörande för om val resulterar i vänster- eller högerregeringar, menar dessa forskare.⁹¹

Sakkompetens som förmåga att kunna skaffa sig kunskap

Det kan alltså konstateras att medborgarnas politiska kunskaper har betydelse för det demokratiska systemet. 16-åringarnas kunskapsnivå kan därför tyckas vara av central vikt vid bedömningen om rösträtten bör sänkas eller inte.

Beckman menar dock att brist på politisk sakkunskap i sig inte kan utgöra ett tillräckligt skäl för att undantas från rösträtten. Kanske kan man kräva av en demokrati att tillhandahålla ett fullvärdigt

utbildningssystem för att ge medborgarna tillräckliga politiska och samhällsliga kunskaper. Men bakom dåliga politiska kunskaper hos medborgarna ligger ju ofta bristande motivation och politiskt intresse – en medborgerlig inställning som rimligtvis måste vara acceptabel, om än inte önskvärd inom en demokrati.

Om vi inte vill utestänga medborgare som saknar politiska kunskaper på grund av lågt politiskt intresse från att rösta kan vi istället omformulera kriteriet på politiskt sakkompetens till förmågan att *kunna skaffa sig* politiska sakkunskaper. Från den ålder ungdomar på goda grunder kan anses ha utvecklat en tillräcklig intellektuell förmåga att förstå sig på politik och samhälle är det svårt att med hänvisning till det omformulerade kriteriet om sakkompetens förvägra dem rätten att rösta.⁹²

Många av dem som ställer sig positiva till en sänkning av rösträttåldern betonar just att det är 16-åringars förmåga till politisk sakkompetens som är det intressanta. Exempelvis instämmer Anders Bruhn till viss del i argumenten motståndare till en röstrettsålderssänkning för fram. 16-17-åringar kanske är politiskt ointresserade, okunniga och oerfarna, men:

”Själva grundfrågan är dock om de har tillräckliga förutsättningar, om de nått en tillräcklig grad av mognad, för att vara kapabla att delta. Det finns många skäl som talar för att dagens ungdomar har den mognaden.”⁹³

Som vi tidigare har sett (se 5.4) menar han att bakom ungdomars okunnighet ligger ett ointresse att delta i den demokratiska processen, som i grunden handlar om att det politiska spelet inte inbjuder unga att engagera sig.⁹⁴

Ungdomar är mer lättpåverkade

Ett argument mot att 16-åringar skulle ha förmåga att skapa sig den helhetliga bild av politiken som krävs för att kunna rösta är att de är alltför lättpåverkade och osjälvständiga i sin åsiktsbildning. Oro finns för att en sänkning av röstrettsåldern skulle bidra till mer utrymme för politisk extremism och populistiskt inriktade politiska budskap (exempelvis med lättköpta poänger utifrån ett missnöje som för tillfället verkar vara stort hos grupper i befolkningen). Då skulle en ökad politisk instabilitet kunna följa. Argumentet kan tyckas få stöd ur att väljarforskningen visar detta att unga väljare är betydligt mer trendkänsliga än äldre väljare.

Längre politisk socialisation

Alla politiska opinionsförändringar som exempelvis handlar om partiets ökade och minskade stöd och ställningstaganden i diverse politiska sakfrågor får kraftigast utslag bland de yngre grupperna. Var femte niondeklassare vill eller kan inte placera in sig på vänster-högerskalan. Den politiska socialisationen pågår allt längre och ungdomars ideologiska ställningstaganden och val av partier stabiliseras numera först i 30-årsåldern.⁹⁵

Okunniga väljare visar störst partirörlighet

Att de unga uppvisar låg grad av fasta politiska övertygelser skulle kanske kunna ses som något positivt i den mån det främst skulle handla om flexibilitet och öppenhet inför att ändra ståndpunkt vid ny information och vid jämförelser av olika typer av politiska budskap. Men väljarundersökningarna tyder tvärtom på att förändringsbenägenheten, åtminstone vid valet av partier, inte alltid beror på ny, hämtad information och politiska överväganden. Statistiken visar att de svenska väljare som är som mest rörliga mellan partierna också är de mest okunniga och ointresserade väljarna.⁹⁶

Extremer är inte alltid trendigt

Viktigt att hålla isär är att unga människors trendkänslighet nödvändigtvis inte är detsamma som att de har lättare än andra att dras till politiska ytterligheter. Det är inte alltid extrema vänster- och högerståndpunkter som är ”ute” eller ”inne” i politiken. Exempelvis skedde en kraftig tillströmning till centerpartiets ungdomsförbund i samband med partiets stora valframgångar i mitten av 70-talet.⁹⁷

I de tyska delstater som sänkt rösträttsålder har 16-åringarna dessutom *inte* visat sig vara trendkänsligare än andra väljare. 16-åringarna har i stort röstat som övriga befolkningen, om än i något högre grad på miljöpartiet.⁹⁸

Grad av självständigt röstande

Graden av självständighet i ungas röstande är visserligen omtvistat. Utifrån Anders Bruhns studier kan det dock inte utan vidare antas att ungdomar passivt röstar som sina föräldrar. Inte heller kamratskapskretsen har i hans studier visat sig särskilt dominerande för partivalet, som snarare verkar ske utifrån aktiva ställningstaganden hos den unga väljaren. Studier från sänkningarna av rösträttsåldern i Tyskland visar att de 16-åringarna som deltar i valet varken röstar som sina föräldrar eller i protest mot dem. 16-17-åringarna uppfattas ha röstat efter sin ideologiska övertygelse och har inte ”belönat” eller ”bestraffat” partier utifrån om dessa varit för eller emot en sänkning av rösträttsåldern.⁹⁹

Tolkningsförmåga

I NU03 testades 14-15-åringars attityder till och förståelse av demokratins principer samt deras kunskaper om av den svenska formen av parlamentarisk demokrati med tillhörande politiska processer. Liknande mätningar av 14-15-åringars demokratiska kunskaper, värderingar och attityder till politik och demokrati gjordes i Civic-studien. I båda studierna analyserades de politiska kunskaperna utefter två dimensioner, faktakunskaper och tolkningsförmåga, med relativt enhetliga resultat som följd.

Både NU03 och Civic-studien visar på att den mer förståelseinriktade kunskapen om politik, exempelvis förmågan att tolka och förstå politiska budskap är väldigt god hos 14-15-åringarna. Tolkningskompetensen placerar de svenska eleverna i en topposition i jämförelse med de 27 övriga länderna i Civic-studien. De har exempelvis en mycket klar bild av att partierna finns utefter en vänster-högerdimension.

Faktakunskaper

Civic-studien visade att 14-15-åringarna svarar rätt i stor utsträckning på frågor inom områdena ”Demokratins grundläggande innebörd” och ”Jämlikhet, jämställdhet och mänskliga rättigheter”. Ekonomikunskaperna var det något sämre ställt med.

I NU03 visar svaren på de faktainriktade frågor som ställdes om politik och om det politiska systemets funktionssätt och institutioner att kunskapsnivån hos 14-15-åringarna ligger på ungefär samma nivå som NU-undersökningen 1992.

Även om svenska ungdomarna vid en internationell jämförelse intar en mellanposition är kunskaperna om politiska val, aktörer och processer att betrakta som dåliga, enligt Oscarsson, särskilt i relation till skolans mål och all undervisning de fått i skolan om ”hur Sverige styrs”. Andelen vet ej-svar är ganska hög hos 14-15-åringarna både i NU03 och i Civic-studien. I Civic-studien går det också att se att vet ej-svaren är betydligt färre hos 18-åringarna, som enligt Skolverkets bedömning generellt visar prov på mycket bra faktakunskaper. Jämförelsen mellan åldersgrupperna visar på att en viss kunskapsstillväxt inom demokratiområdet sker mellan årskurs nio och gymnasiet tredje år.

På flera frågor som tidigare ställts till den vuxna befolkningen i Demokratirådets medborgarundersökning svarar dock 14-15-åringarna i NU03 rätt i klart högre utsträckning. Att andelen gissningssvar troligtvis är högre hos ungdomarna än hos de vuxna är en anledning till att vara försiktig med att dra slutsatser om kunskapsnivåerna grupperna emellan. Men enligt Vilgot Oscarsson är 14-15-åringarnas kunskapsnivå sannolikt inte sämre än den genomsnittliga svenska väljarens, även om faktakunskaperna om politik och det politiska systemets funktionssätt är dåliga i förhållande till målen för samhällsundervisningen.¹⁰⁰

Diskussion: Är ungdomar kompetenta?

Småbarn har helt uppenbart inte uppnått en tillräcklig utvecklingsnivå för att på ett meningsfullt och för dem värdefullt sätt kunna använda sig av rätten att rösta i politiska val. Deras rätt till politiskt inflytande måste istället ske genom ombud, det vill säga genom att någon ser till att deras intressen väger lika tungt i politiska sammanhang som övriga medborgares intressen. Men att hänvisa till 16-åringars utvecklingsnivå för att hävda att dessa unga medborgare inte bör få utöva den demokratiska rättigheten att rösta fram politiska representanter låter sig inte lika enkelt göras. Det är heller inte särskilt troligt att deras inflytande vore orimligt skadligt för den övriga befolkningen eller att en sänkt rösträttsålder på något vis skulle kunna utgöra ett hot mot demokratin.

Ur Civic-studien, NU03 och *De kallar oss unga* framträder en anmärkningsvärt optimistisk bild av ungdomars demokratiska kompetens från 14 år och uppåt. Ungdomsundersökningarna har relativt enhälligt funnit att medborgarskapet inte märkbart skiljer sig mellan ungdomar och vuxna i värderingar, kunskap och synen på demokratiskt engagemang med mera. Förutom att värderingar inte kan antas vara mindre demokratiska hos 14-15-åringarna än hos vuxna har Vilgot Oscarsson till exempel funnit i NU03 att 14-15-åringars faktakunskaper om politik sannolikt inte är lägre än hos den vuxna befolkningen.

Att det sedan tidigare står klart att unga väljare har sämre politiska kunskaper än äldre ger anledning till att tolka de positiva resultaten och analyserna i ungdomsundersökningarna med viss försiktighet.

Ungdomars politiska faktakunskaper kanske kan förväntas vara minst i nivå med de vuxnas när de nyligen har läst om politik, samtidigt som kunskaperna tänkbart är mindre fast förankrade än hos vuxna och lättare glöms bort. Frågan är emellertid om detta inte snarare talar för att ungdomar bör få praktisera sina nyförvärvade kunskaper i val redan från 16-17-årsålder. I dagsläget har de flesta förstagångsväljaren lämnat gymnasiet för flera år sedan. Ett tidigt röstande har också chans att göra den politiska inlärningsprocessen mer meningsfull och därmed bättre förankra de politiska kunskaperna.

Ett av de mest slående resultaten ur både Civic-studien och NU03, som är värt att ta på allvar är att ungdomar från 14-15-års ålder uppvisar en mycket god politisk tolkningsförmåga. Ungdomarna kan i hög utsträckning tolka politiska budskap i bild och text och visar god förståelse för partiernas ideologiska positioner. Det tyder i sin tur på att ungdomar i allmänhet kan orientera sig i politiken och har hyfsade förutsättningar att göra självständiga politiska ställningstaganden. Flertalet 16-åringar kan förväntas ha en relativt god förmåga att sätta sig in i politik - något som Ludvig Beckman menar utgör grunden för bedömningar av sakkompetens.

Även om resultat från NU03, Civic-studien och Ungdomsstyrelsen attityd- och värderingsstudie bör tolkas med viss försiktighet tyder mycket på att 16-åringars eventuellt bristande demokratiska kompetens inte kan anses särskilt stor. Kompetensskillnader mellan vuxna och ungdomar verkar ha mer med (bristande) intresse än åldersrelaterad förmåga att göra. Slutsatsen verkar vara att givet en viss nivå av politiskt intresse visar ungdomar ingen relevant skillnad i jämförelse med vuxna väljare. Ungdomar verkar ha förmåga att utöva sin röst på ett meningsfullt och ansvarsfullt sätt och är därigenom kompetenta.

Beckman menar visserligen på goda grunder att graden av intresse (i egenskap av att göra medborgare politiskt kunniga) inte kan *avgöra* om de är kompetenta nog att rösta. Men då det politiska intresset spelar så stor roll både för ungdomarnas demokratiska värderingar och politiska kunskaper kan det kanske vara motiverat att *väga in* intresseaspekten vid en bedömning om huruvida rösträttsåldern bör sänkas till 16 år.

Att 16-åringarna är kompetenta nog att rösta bidrar mindre till värdet av att sänka rösträttsåldern om de inte samtidigt är intresserade av att sätta sig in i politiken för att sedan delta i politiska val. Då kan heller inte ett ökat inflytande för ungdomar förväntas följa i särskilt stor utsträckning. Ju mer positiva bedömningar som görs av 16-åringars intresse att ta tillvara på sin förmåga att sätta sig in i politik, vilket också främjar benägenheten att rösta, desto mer övertygande blir argumentet att 16-åringars kompetens talar för att rösträttsåldern bör sänkas.

SAMMANFATTANDE DISKUSSION

Denna rapport är tänkt att fungera som underlag till en bedömning om huruvida rösträttsåldern bör sänkas från 18 år till 16 år i Sveriges politiska val. De argument som förs fram i debatten har samlats inom fem argumentationslinjer som redogjorts för och diskuterats.

En sammanställning av hur unga medborgares situation ser ut och hur den bedöms från olika håll har gjorts. Uppfattningar om ungas situation och vad som bör göras (sänka rösträttsåldern eller andra åtgärder) har i rapporten värderats utifrån den demokratiska principen att politiskt beslutsfattande bör utgå från jämlik hänsyn till alla medborgares intressen, oberoende av ålder. Med andra ord har rapportens diskussion skett utifrån följande frågor: Vilken samhällelig ställning har ungdomar idag? Är den problematisk? Varför? Samt: Vilka förutsättningar finns för att en rösträttsålderssänkning skulle kunna göra ungdomars situation mindre problematisk?

Åldersgränser

Inledningsvis har argumentet att rösträttsåldern bör vara densamma som myndighetsåldern och valbarhetsåldern diskuterats. Argumentet har bland annat använts av Konstitutionsutskottet och av tidigare demokratiminister Mona Sahlin som motivering för att inte närmare överväga att sänka rösträttsåldern.

Gränserna för myndighets- rösträtts- och valbarhetsålder visar sig ha varit åtskilda i Sverige under 1900-talet och i det svenska kyrkovalet görs numera också ett avsteg från principen om gemensamma åldersgränser. De skilda åldersgränser som sedan snart tio år förekommer i vissa tyska delstater verkar inte ha ställt till med några större politiska eller juridiska besvär.

Den linje Åldersgränsutredningen intar är att betrakta som rimlig: konsekventa och strategiska åldersgränser är önskvärda för att underlätta vuxenblivandet och tydlighet i samhället. Samtidigt måste åldersgränserna kunna motiveras och uppfattas som legitima av de unga. Gemensamma åldersgränser är inget självändamål och finns starka skäl att sänka rösträttsåldern bör en sådan åtgärd genomföras.

Visserligen skulle det kunna utgöra dubbla signaler från samhällets håll att betrakta 16-åringar som tillräckligt mogna att rösta fram vilka som ska styra landet, men inte gamla nog att dricka alkohol eller ansvara helt över sin egen ekonomi. Redan nu anses dock 15-åringar tillräckligt mogna för att känna till Sveriges lagar, eftersom straffmyndigheten infaller vid 15 års ålder. Trots detta saknar 15-åringarna möjlighet att påverka lagarna de kan dömas i enlighet med.

Rapporten vill peka på det tänkbara i att frågan om medborgares rätt till demokratiskt inflytande är överordnad vikten med konsekvent lagstiftning på åldersgränsområdet. Kanske måste eventuella problematiska följder av att myndighetsåldern skiljs från rösträttsåldern accepteras, om det finns tunga demokratiska och/eller moraliska skäl för att ge möjlighet att utöva jämlikt politiskt inflytande i politiska val från 16 års ålder.

Sammanfattningsvis kan sägas att argumentet om gemensamma åldrar inte kan förkastas utan vidare. Det samhälleligt önskvärda och praktiska med tydliga åldersgränser och konsekvent lagstiftning måste kunna vägas in när lämpligheten med att sänka rösträttsåldern diskuteras. Vad som likväl kan konstateras är att om demokratin ska ha chans att förbättras måste det finnas en öppenhet inför att tumma på och omvärdera olika principer. Det är inte säkert att den svenska demokratin i allmänhet och ungdomars situation i synnerhet skulle förbättras av en rösträttsålderssänkning. Men diverse argument för och emot en rösträttsålderssänkning måste kunna vägas mot varandra. Att åldersgränserna för rösträtts-, myndighets- och valbarhetsålder bör förbli gemensamma fungerar inte ensamt som motivering för att rösträttsåldern bör vara kvar vid 18 års ålder.

Inflytande

Skulle då en rösträttsålderssänkning till 16 år öka ungdomars inflytande och stärka deras samhällliga ställning mer i nivå med den genomsnittlige vuxna medborgaren? Frågans formulering antyder att barn och ungdomar inte har en likvärdig medborgerlig status som den övriga befolkningen. Detta har för övrigt visat sig vara en allmänt omfattad uppfattning, både hos förespråkare till och motståndare mot en rösträttsålderssänkning. Rapporten har också funnit skäl att tro att ungdomar inte har det inflytande de har rätt till enligt vad demokratin, FN:s mänskliga rättigheter och barnkonventionen föreskriver, och därmed den svenska regeringen är skyldig att garantera dem. Bristen på inflytande gäller såväl i skolan som i övriga samhället.

Att medborgare under 18 år saknar politisk representation tillsammans med att även den röstberättigade gruppen unga lider brist på åldersmässig representation bland annat i riksdagen innebär svårigheter för det politiska styret att ta tillvara unga medborgares intressen i lika hög grad som den övriga befolkningen.

Den höga medelåldern i politiken bidrar även till att många unga känner låg delaktighet i och ett stort avstånd till politiken. Stora skillnader i både känslor av inflytande och i politiskt engagemang finns dock inom gruppen unga och har till stor del att göra med klassbakgrund.

Diskussionen om inflytandeargumentet landade i vikten av ungas partipolitiska engagemang. Det finns visserligen ett behov av ökat ungdomsinflytande, men en rösträttsålderssänkning kan inte i sig, det vill säga utan ytterligare åtgärder och ansträngningar, förväntas stärka ungdomars inflytande betydligt samt leda till ökad fokusering på ungdomsfrågor.

En viktig förutsättning för ökat ungdomligt inflytande är att ungdomar i samband med en rösträttsålderssänkning blir engagerade nog att åtminstone ta tillvara sin rättighet att rösta. Om bedömningen görs att den utökade gruppen unga väljare kommer att rösta i högre utsträckning än vad som är fallet med dagens 18-årsgräns, och även i övrigt kan förväntas engagera sig i större utsträckning än nu, är ett ökande inflytande att vänta av en rösträttsålderssänkning.

Engagemang

Hur troligt är då att en sänkning kommer att stimulera ungdomars partipolitiska intresse och ta tillvara deras samhällsengagemang? Vikten av ungas partimedlemskap och valdeltagande har i rapporten redogjorts för. Politisk ojämlikhet, det vill säga ojämnt spritt politiskt deltagande och inflytande är att betrakta som problematiskt, både för det demokratiska systemet med dess partier och för dem som är partipolitiskt passiva, vilket unga i allt större utsträckning är.

Tänkbara orsaker bakom ungas ökande partipolitiska passivitet har i rapporten diskuterats i syfte att se hur engagemang kan främjas.

Hos 14-15-åringar har flera representativa studier funnit förtröstansfullt positiva attityder till det politiska systemet och partipolitiskt engagemang tillsammans med en vilja att utöva andra typer samhällsengagemang hos 14-15-åringar. Samhällsengagemanget hos unga är relativt högt och på uppgång. Ändå verkar allt färre äldre ungdomar finna det meningsfullt att omsätta sitt engagemang i politiskt medlemskap och genom rösta i politiska val.

Unga har i allmänhet något högre förtroende för politiker än äldre, även om det generellt ligger på en låg nivå hos hela befolkningen. Samtidigt verkar de känna en större distans till politikerna och till de partipolitiska formerna. Kanske kan det vara motiverat att tala om en politisk kultur, där bland annat den höga medelåldern troligtvis spelar in, som i hög grad stänger ute unga. För att vända trenden bör fokus ligga på att utforma åtgärder som kan råda bot på politiker och partiers oförmåga att locka till sig unga, och på att bättre ta tillvara ungdomars vilja till och idéer om demokratiskt engagemang.

Rapporten har funnit stöd för att en rösträttsålderssänkning skulle medföra vissa möjligheter att

vända trenden med minskande valdeltagande och partipolitiskt intresse hos unga.

Yngre förstagångsväljare röstar i större utsträckning än äldre förstagångsväljare. Framförallt skulle skolans demokratiskt informerande och valförberedande roll aktualiseras vid en rösträttsålderssänkning. Detta kan förväntas förstärka dess kunskapsförmedlande funktion och möjligheter att bedriva engagerande demokratiundervisning. Inför utsikten att nära i tid få använda sina politiska kunskaper i politiska val ökar sannolikt motivationen att inhämta kunskap (både inom och utanför skolan) tillsammans med det politiska intresset och viljan att delta vid det första valtillfället.

Rapporten finner det troligt att skolans ökade möjligheter att engagera ungdomar kan komma att realiseras i betydande grad vid en rösträttsålderssänkning. I vilken grad ett ökat engagemang och valdeltagande kring första valtillfället leder till ett bestående och, i förhållande till dagens förstagångsväljare, ökat partipolitiskt intresse är svårare att sja om.

För att det partipolitiska engagemanget ska få djupare fäste hos unga är det viktigt att minska avståndet mellan politiker och unga. En rösträttsålderssänkning ger politiker större anledning till och ökade möjligheter att med skolan som mötesplats få till stånd möten med förstagångväljarna. Fler givande dialoger mellan ungdomar och politiker, tillsammans med andra seriösa initiativ från politiskt håll att förändra partistrukturer och anpassa partiformer för den ökade gruppen unga väljares idéer om hur samhälleligt engagemang kan bedrivas, skulle sannolikt minska avståndet mellan unga medborgare och politiker.

Bland annat utifrån att en rösträttsålderssänkning skulle göra gruppen unga väljare större gör rapporten bedömningen att vissa politiska ansträngningar att bättre än idag nå unga väljare och öka deras engagemang kommer att följa av en sådan åtgärd. Politikerna skulle sannolikt möta ungdomar i lite större utsträckning än idag och med deras rösträtt ta dem på något större allvar. Att politikernas ambitionsnivå, självreflektion, uppfinningsrikedomen och vilja att öppna upp partipolitikens former för att minska det främlingskap många yngre känner gentemot politiken skulle öka avsevärt genom en rösträttsålderssänkning är däremot mindre troligt.

Sammanfattningsvis är ett ökat samhälleligt inflytande för unga – både i form av att politiken påverkas och unga i högre grad känner sig delaktiga i samhället – att förvänta av en rösträttsålderssänkning. Det är däremot svårt att förutspå hur stark denna effekt kan bli. I detta ändamål måste läsaren själv göra en egen bedömning av hur stor pedagogisk draghjälp en rösträttsålderssänkning kan innebära för skolan genom att stimulera elevernas kunskapsinhämtning och vilja rösta, samt av politikernas förändringsvilja och initiativkraft.

Alternativ till rösträttsålderssänkning

Regeringens hänvisning till andra politiska åtgärder för att nå ambitiösa ungdomspolitiska mål om verklig tillgång till makt och inflytande har i rapporten bedömts utgöra en otillräcklig grund för att inte överväga en rösträttsålderssänkning, av flera skäl: För det första kan både en rösträttsålderssänkning och andra ungdomspolitiska åtgärder vara motiverade för att ungdomars medborgerliga ställning ska bli i nivå med den övriga befolkningen. För det andra är de ungdomsåtgärder som regeringspropositionen föreslår på sin höjd rådgivande. Det innebär en risk att viljan att engagera sig snarare minskar om de deltagande ungdomarna upplever att deras åsikter inte tas på allvar och får konkreta följder för beslutsfattandet. För det tredje är det vanligtvis de redan engagerade ungdomarna som ingår i ungdomsråd och liknande. Dessa utgör inga valda representanter för ungdomar och det handlar inte om något jämlikt politiskt deltagande och inflytande inom olika sociala grupper.

Rätten att delta i politiska val är det enda möjligheten som vårt demokratiska system tillhandahåller för medborgarna att utöva ett jämlikt politiskt deltagande. Att regeringen betonar att ungdomar under 18 år är värda att lyssna på och ta på allvar men inte vill ge dem enskilda politiska röster att föra sin talan med, har i rapporten tolkats som att regeringen, liksom övriga rösträttsmotståndare, anser att 16-åringar inte är mogna eller kompetenta nog att tilltros rätt att rösta.

Kompetens

Ur rapportens diskussion om kompetensens roll i en demokrati har följande slutsats dragits: Så fort medborgare har förmåga att utöva rätten att rösta på ett sätt som inte tydligt strider mot deras intressen tycks legitima skäl att förvägra dem denna grundläggande demokratiska rättighet saknas. Viss hänsyn bör dock tas till om ett ökat ungdomsinflytande eller andra troliga följder av en rösträttsålderssänkning kan förväntas utgöra ett hot mot demokratin eller ske på orimligt stor bekostnad av den övriga befolkningens intressen.

Rapporten har mer eller mindre fritt använt sig av Ludvig Beckmans redogörelse för hur politisk kompetens kan förstås. Intressekompetens betecknar en förmåga att kunna rösta utifrån en godtagbar kunskap om vad som ligger i medborgarens egna intressen. Etisk kompetens handlar om en förmåga att även kunna sätta sig in i andras perspektiv och visa förståelse för demokratiska värden. Sakkompetens kan förstås som en förmåga att kunna sätta sig in i och orientera sig i politiken.

Förmågan att veta hur man bäst ska handla för att gynna sina egna intressen kan aldrig bli fullständig. Även om intressekompetensen sannolikt stiger med ålder och erfarenhet utgör 16-åringars tänkbart lite lägre generella nivå än väljaresnittet ensamt inget särskilt tungt skäl för skillnader i politiskt inflytande mellan ungdomar och vuxna. Än så länge visar ungdomar själva måttligt intresse av att sänka rösträttsåldern. Men det kan inte anses särskilt troligt att rätten att delta i politiska val skulle vara mer skadlig än välgörande för dem själva.

De studier rapporten funnit av svenska ungdomar talar för att synen på medborgarskap och samhällsengagemang, graden av demokratiska värderingar och kunskaper om demokrati och politik inte skiljer sig märkbart mellan 14-15-åringar och vuxna väljare. Att ungdomarna i hög utsträckning anser att medborgare aktivt bör kämpa för mänskliga rättigheter tyder på att flertalet kan sätta sig in i andras perspektiv och lägger stor politisk vikt vid detta.

Då det sedan tidigare står klart att unga väljare har sämre politiska kunskaper än äldre väljare bör kanske ungdomsstudiernas resultat och analyser användas med viss försiktighet. Men det relativt enhälliga resultatet att det unga medborgarskapet inte skiljer sig märkbart från det vuxna medborgarskapet är likväl viktigt att ta på allvar. Extra tydliga är ungdomsstudiernas resultat med avseende på den goda tolkningsförmågan 14-15-åringar har. Den befinner sig i en internationell topposition och tyder på att 16-åringar har förmågan att sätta sig in i politik på ett sätt som en demokrati kan begära av sina röstande medborgare.

Liksom bland vuxna finns hos ungdomar grupper som är mer politiskt kunniga, intresserade och engagerade än andra. Föräldrarnas utbildningsnivå och gymnasieprogram spelar stor roll för elevers politiska kunskaper, värderingar och för deras vilja att påverka i samhällsfrågor. Men stimuleras intresset så kan det spela ut betydelsen av elevens sociala bakgrund. Det är tydligt att skolan och samhällsundervisningen kan ha effekt på elevers politiska intresse och kunskaper.

Politiskt intresserade medborgare har alltså, oavsett ålder, oftast också goda politiska kunskaper och en vilja att aktivera sig politiskt. De röstberättigades politiska kunskaper och intresse har betydelse för det politiska systemet. Bland annat röstar kunniga och intresserade väljare i större utsträckning än okunniga och ointresserade väljare och delvis på andra partier. De har också större förtroende för politiker och till sin egen förmåga att påverka samhället och är mer villiga att på olika vis engagera sig.

Trots att ungdomars samhälleliga intresse verkar vara på uppgång finns belägg för att äldre medborgare fortfarande generellt är mer intresserade av samhället och framförallt av partipolitiken. Skillnader i kunskap och politiskt engagemang inom gruppen ungdomar är i vissa avseenden större mellan gymnasiets praktiska och teoretiska program än mellan yngre och äldre ungdomar. Detta är ett tecken på att åldersfaktorn inte behöver vara avgörande för graden av demokratisk kompetens. När medborgarna nått en viss intellektuell nivå verkar det politiska intresset kunna ha likvärdig inverkan som åldern

En preliminär slutsats av kompetensdiskussionen kan därför se ut enligt följande: Givet ett visst

intresse för partipolitik är 16-åringar fullt kompetenta att delta i politiska val. Redan nu kan 16-åringar överlag anses tillräckligt intresserade och därmed tillräckligt kompetenta för att det vore meningsfullt att ge dem rösträtt. I samband med en rösträttsänkning skulle intresset och kompetensen troligtvis öka, vilket talar ytterligare för det demokratiska angelägna i att sänka rösträttsåldern.

För att illustrera resonemanget: Är ungdomar inte intresserade av partipolitik, ja då är de heller inte särskilt kunniga, trots överlag god förmåga att (om vilja finns) orientera sig i politiken. Det är då tveksamt om de ens skulle rösta. Visserligen kan det hävdas att oavsett de yngstas valdeltagande skulle en rösträttsålderssänkning innebära att en större del av den totala folkmängden skulle stå bakom de politiska besluten. Men det är önskvärt att 16-åringars röstande sker efter en ansträngning att ha skaffat sig en aning om vad de röstar på och varför. Om 16-åringar istället skulle rösta ”slumpmässigt” kan värdet för dessa individer själva och det samhälleligt lämpliga med att medborgare vid denna ålder utövar ett sådant politiskt inflytande ifrågasättas kraftigt.

Argumentet att värdet skulle bestå i att ungdomarna skulle tas på större allvar genom att betraktas som fullvärdiga medborgare, oavsett i vilken utsträckning och på vilket sätt de skulle använda sin röst, framstår mot denna bakgrund som svagt. Andra sätt att öka vuxnas respekt för ungdomar vore i så fall att föredra.

Men: För det första har vi sett tecken på att 16-åringars partipolitiska ointresse inte bör överdrivas. Det saknas skäl att tro att förstagångsväljarnas valdeltagande skulle bli lägre om rösträttsåldern sänktes till 16 år. Även om den positiva bild föreliggande rapport utifrån tidigare forskning ger av ungdomars demokratiska kompetens tonas ner något saknas också stöd för att särskilt många 16-åringar skulle rösta ”oansvarigt”. Tvärtom är det troligt att en rösträttsålderssänkning framförallt genom skolans roll, men även som en följd av mer tillmötesgående politiker bättre än idag skulle stimulera förstagångsväljares politiska intresse och kunskaper.

Genom en rösträttsålderssänkning skulle förstagångsväljarna ges bättre förutsättningar än dagens förstagångsväljare att på ett meningsfullt vis utöva sin röst, vilket skulle kunna stimulera intresset av partipolitik och utövandet av rösträtten inför framtiden. Den politiska ojämlikheten i politiskt inflytande och deltagande som finns både hos unga och äldre väljare skulle kunna minska något. Detta till stor del genom skolans ökade möjligheter att bedriva engagerande demokratiundervisning. Skillnader i demokratiska kunskaper och intresse som elever har med sig hemifrån skulle då i något större utsträckning än idag kunna överbryggas och leda till ett mer jämnt spritt politiskt engagemang inom olika sociala grupper i framtiden.

SLUTKOMMENTAR: BÖR RÖSTRÄTTÅLDERN SÄNKAS?

En rösträttsålderssänkning till 16 år kan förstås som ett steg i att *öka ungdomars inflytande och förbättra ungdomars samhälleliga ställning*. Ur ett demokratiskt perspektiv handlar frågan om huruvida principen om lika hänsyn till alla medborgares intressen bättre skulle uppfyllas om rösträttsåldern låg vid 16 än vid 18 års ålder.

Det finns stöd för att ungdomars intressen på olika vis har mindre genomslag i den svenska demokratin än den äldre befolkningens intressen. Rapporten har funnit att en rösträttsålderssänkning sannolikt kan utgöra ett lämpligt led i att åtgärda denna demokratiska svaghet, på ett sätt som saknar motsvarighet i övriga ungdomspolitiska åtgärder.

Om det på det stora hela inte skulle bli märkbart bättre av att rösträttsåldern sänktes till 16 år istället för att ligga kvar vid 18 års ålder, är 18-årsgränsen att föredra framför en 16-årsgräns. Detta av praktiska skäl och i syfte att hålla lagstiftningen så konsekvent som möjligt. Om olika, men likvärdiga lösningar till att förbättra denna åldersmässigt ojämlika inflytandefördelning funnits tillgängliga skulle därför sådana som inte innebär ett åtskiljande mellan rösträttsålder och myndighetsålder varit att föredra. Regeringens ungdomspolitiska åtgärder innebär dock vissa problem utan att i hög grad

bidra till ett ökat inflytande för unga och till ett mer jämnt politiskt inflytande i olika åldrar.

Påverkan via politiska val möjliggör en typ av inflytande som ungdomar saknar och som, utifrån de resonemang som förs i rapporten, ligger i deras intressen att utöva. Viktiga förutsättningar för att ungdomars samhälleliga ställning ska förbättras av en rösträttsålderssänkning är att de är eller blir engagerade nog att ta tillvara rätten att rösta. Det är önskvärt både för deras egen del och för samhället i stort att de använder rösten på ett genomtänkt vis.

Rapportförfattarens bedömning är att 16-åringar är tillräckligt partipolitiskt intresserade för att de överlag skulle ta vara på möjligheten till inflytande på ett meningsfullt sätt om rösträttsåldern sänktes. Ungdomar är i relevanta avseenden demokratiskt kompetenta nog för att rösträtten bör infalla vid 16 års ålder. Viktigt i sammanhanget är också att rösträttsålderssänkningen sannolikt *medför* visst ökat politiskt engagemang och intresse hos förstagsängsljare.

I viss mån kan olika bedömningar göras utifrån materialet rapporten har sammanställt och resonerat kring. Ju mer partipolitiskt intresserade 16-åringar i nuläget bedöms vara och ju starkare och bestående rösträttsålderssänkningens engagemangsfrämjande effekt bedöms bli, desto mer kompetenta kan också 16-åringarna i allmänhet antas vara och bli. 16-åringars politiska engagemang och kompetens gynnar varandra och utgör viktiga grunder för att ett ökat inflytande ska följa av en rösträttsålderssänkning. Ju mer av dessa faktorer 16-åringar har och efter en rösträttsålderssänkning kan förväntas få, desto mer angeläget framstår en rösträttsålderssänkning.

Föreliggande rapport har emellertid funnit att argumenten för att sänka rösträttsåldern till 16 år väger tyngre än argumenten där emot. Grundlagskommittén bör fereslå en sådan politisk reform som en lämplig förändring av grundlagen i demokratisk riktning.

REFERENSER

Böcker och skrifter:

- Amná, Erik (2001) "Medborgarskapets dynamik: reflektioner kring 2006 års förstagångsväljare." I: Jönsson, Christer (red)(2001)
- Amná, Erik och Munck, Ingrid (2003) "Forskarreflektion." I: Ungdomsstyrelsen (2003a)
- Arrhenius, Gustaf (2005) "Vem bör ha rösträtt?" I: Tidskrift för politisk filosofi (2005)
- Beckman, Ludvig (2003) "Demokrati och kompetenskrav. Barn, ungdomar och rätten till politiskt inflytande." I: Jönsson, Britta & Roth, Klas (red) (2003)
- Björk, Gunnela (2001) "Det politiska vardagsarbetet för rösträtt och medborgarskap." I: Jönsson, Christer (red) (2001)
- Bruhn, Anders (1999) "Ungdomarna, politiken och valet." I: SOU 1999:132
- Bruhn, Anders. "Sänkt rösträttsålder för större engagemang." (2000) I: Ungdomsstyrelsen (2000)
- Buhad, Nihad & Trondman, Mats (2000): "Ungdom i tidens gråzon," I: Ungdomarnas demokrati-kommission (2000b)
- Carle, Jan (1999) "Arbetslösheten – ett hot mot demokratin. Om förhållandet mellan arbetslöshet, ungdomars samhällsintresse och engagemang i ett nordiskt perspektiv." I: SOU:1999:93.
- Dahl, Robert A. Demokratin och dess antagonister (1989/2005) Stockholm: Ordfront
- Engwall, Kristina & Söderlind, Ingrid (2001) "Barn och demokrati i ett historiskt perspektiv." I: Jönsson (red) (2001)
- Esaiasson, Peter (2003). "Vad menas med folkviljans förverkligande?" I: Gilljam, Mikael och Hermansson, Jörgen, (2003)
- Esaiasson, Peter; Gilljam, Michael; Oscarsson, Henrik, & Wängnerud, Lena. (2003) Metodpraktikan: konsten att studera individ, samhälle och marknad. Stockholm: Nordstedts Juridik AB
- Florin, Christina och Rönnbäck, Josefin. (2001) "Gamla och nya rum i politiken: Kvinnorösträttsrörelsen som bildningsprojekt." I: Jönsson (red) (2001)
- Gilljam, Mikael (2003) "Deltagardemokrati med förhinder." I: Gilljam & Hermansson (2003)
- Gilljam, Mikael & Hermansson (red) (2003) Demokratins mekanismer. Malmö: Liber
- Gustafsson, Gunnel (2001) "Rösträtten och barnen." I: Jönsson (red) (2001)
- Hadenius, Axel (2001) Demokrati: en jämförande analys. Stockholm: Liber
- Held, David (2005/1987) Demokratimodeller. Från klassisk demokrati till demokratisk autonomi. Göteborg: Diadalos
- Holmberg, Sören och Oscarsson, Henrik (2004) Väljare – Svenskt väljarbeteende under 50 år. Mölnlycke: Nordstedts Juridik AB

- Jarl, Maria (2003) ”Deltagardemokraterna och den representativa demokratin.” I: Gilljam & Hermansson (red) (2003)
- Jarlbrogunilla (red) (1996) Ungdomars opinioner. SOM-rapport nr 15. Göteborg: SOM-institutet
- Jonsson, Britta; Roth, Klas (red) (2003) Demokrati och lärande : om valfrihet, gemenskap och övervägande i skola och samhälle. Lund: Studentlitteratur.
- Jönsson, Christer (red) (2001) Rösträtten 80 år – Forskarantologi. Stockholm: Justitiedepartementet
- Konstitutionsutskottets betänkande 2003/04:KU13 ”Val och regeringsbildning”
- Linde, Leif (2000) ”Förnya de politiska arbetsformerna.” I: Ungdomsstyrelsen rapporterar (2000) Allt eller inget – om ungas syn på engagemang och partipolitik
- Nationalencyklopedin (1990) Höganäs. Bra Böcker AB
- Oscarsson, Henrik (red) (2003) Demokratitrender. SOM-rapport 32. Göteborgs universitet: SOM-institutet
- Oscarsson, Henrik och Oskarson, Maria (1996) ”Ungdomar mellan vänster och höger.” I: Jarlbrogunilla (red) (1996) Ungdomars opinioner. SOM-rapport nr 15.
- Oscarsson, Vilgot (2005) Elevers demokratiska kompetens – rapport från den nationella utvärderingen av grundskolan 2003 (NU03) – samhällsorienterade ämnen. IPD-rapport 2005:4, Göteborgs universitet.
- Petersson, Olof; Hermansson, Jörgen; Micheletti, Michele; Teorell, Jan & Westholm, Anders (1998) Demokrati och medborgarskap. Demokratirådets rapport. Stockholm: SNS Förlag.
- Phillips, Ann (2000) Närvarons politik – den politiska representationen av kön, etnicitet och ras. Lund: Studentlitteratur.
- Regeringens ungdomspolitiska proposition 2004/2005:2. Makt att bestämma – rätt till välfärd.
- Regeringskansliet. 2004/05:2. Makt att bestämma – rätt till välfärd. En sammanfattning av regeringens ungdomspolitiska proposition 2004/05:2
- Ribbhagen, Christina & Maria Petersson (2003) ”Förutsättningar för ett brett medborgarligt deltagande.” I:
- Oscarsson, Henrik (red) (2003) Demokratitrender
- Rädda Barnen. (2003a). Vikten av att lyssna – ungdomar om inflytande i skolan och kommunen. Rädda Barnen och Cecilia Modig (2003b) Frågor och svar om Barns rätt till inflytande.
- Skolverket (2003) Ung i demokratin. Gymnasieelevers kunskaper och attityder i demokrati- och samhällsfrågor. Rapport 232. Stockholm: Liber distribution.
- SOU 1996:111: Bevakad övergång – åldersgränser för unga upp till 30 år. Rapport från åldersgränsutredningen. Stockholm. Nordstedts.

- SOU 1997:71 Politik för unga: slutbetänkande. Ungdomspolitiska kommittén. Stockholm: Fritzes förlag
- SOU 1997:116 Barnets bästa i främsta rummet. FN:s konvention om barnets rättigheter förverkligas i Sverige. Stockholm: Fritzes förlag
- SOU 1998:101. Det unga medborgarskapet – dokumentation från ett seminarium. Demokratiutredningens skrift nr 5. Stockholm: Elanders Gotab
- SOU 1999:80. Oscarsson, Henrik. Demokratiopinioner. Demokratiutredningens skrift 26. Stockholm: Fakta info direkt
- SOU 1999:93. Det unga folkstyret. Stockholm: Fritzes förlag.
- SOU 1999:132. Amnå, Erik (red). Valdeltagande i förändring. Demokratiutredningens forskarvolym. Stockholm: Fakta Info Direkt.
- SOU 2000:1: En uthållig demokrati! Politik för folkstyret på 2000-talet. Demokratiutredningens betänkande. Stockholm: Fakta Info Direkt.
- Torney-Purta, J; Lehmann, R; Oswald, H och Schulz, W. (2001) Citizenship and Education in Twenty-eight Countries: Civic Knowledge and Engagement at Age Fourteen. Amsterdam: IEA.
- Ungdomarnas demokratikommission, 1999: Utgång? Delrapport.
- Ungdomarnas demokratikommission, 2000a: Ingång! – Det finns bättre sätt att förnygra politiken. Slutrapport.
- Ungdomarnas demokratikommission, 2000b: Ständigt på avbytarbänken? Två forskaruppsatser. Bunar, Nihad; Sörbom, Adrienne och Trondman, Mats
- Ungdomsstyrelsen (1996) Krokig väg till vuxen – en kartläggning av ungdomars livsvillkor, utredning 6. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.
- Ungdomsstyrelsen (1999) Rösträtt vid 16 år i Tyskland, utredning 22. Stockholm: Ungdomsstyrelsen
- Ungdomsstyrelsen (2000) Allt eller inget – om syn på engagemang och partipolitik, rapport 18. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.
- Ungdomsstyrelsen (2002a) Unga väljare i Tyskland – en uppföljningsstudie om rösträtt vid 16 år i kommunala val i Niedersachsen, skrift 1. Stockholm: Ungdomsstyrelsen
- Ungdomsstyrelsen. (2002b). Ung i demokratin – Ungdomsstyrelsens sammanfattning av 14-15-åringars demokratiska värderingar, skrift 6. Stockholm: Ungdomsstyrelsen
- Ungdomsstyrelsen (2003a) (red Ingrid Bohlin) De kallar oss unga – Ungdomsstyrelsens Attityd- och värderingsstudie 2003, skrift 1. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.
- Ungdomsstyrelsens skrifter. (2003b) Unga medborgare, skrift 2. Slutrapport från projektet Ung i demokratin. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.
- Wohlgemuth, Daniel (2003) ”Aktiva medborgare – hur går det med representativiteten?” I: Gilljam & Hermansson (2003)

Interpellation:

2002/03:314

Riksdagsmotioner:

1994/95:K207

1998/1999:Kr35

2002/03:K258

2002/03:K340

Tidningar och tidskrifter:

Dagens Nyheter. 060330. ”Fyra av tio unga vill inte påverka ungdomspolitiken.” DN-debatt. Stockholm: Bold.

Dagens Nyheter 030429. ”Majoritet av unga känner sig maktlösa.” DN-debatt. Stockholm: Bold.

Göteborgs-Posten. 060305. ”Första valet för rekordmånga unga.” Göteborg: Västsvenskt Tidningstryckeri AB.

Tidskrift för politisk filosofi (2005) nr 2. Stockholm: Thales

Spionen (2006) nr 2 ”Studenter mår allt sämre.” Göteborg: Adargo Press.

Tromb (2005) nr 3 ”Unga utan inflytande.” Göteborg: Trydells Tryckeri AB.

Tromb (2006) nr 2 ”Hur stirrig är du?” & ”Inte välkomna.” Göteborg: Trydells Tryckeri AB.

Internet:

www.lunarstorm.se (041125)

<http://www.sou.gov.se/grundlag/direktiv.htm> (060421)

www.manskligarattigheter.gov.se (060405)

www.ungtval.se (060420)

http://www.barnfonden.se/country_show.asp?id=8&type=system (060517)

FOTNOTER

- 1 Nationalencyklopedin 1990 s 496
- 2 Till skillnad från Sverige är Brasilien ett splittrat och mycket svårstyrkt land med enorma regionala och sociala skillnader. I och med landets grundlag från 1988 skedde en övergång från militärdiktatur till demokrati. Men fortfarande utövar både ekonomiska intressen och militären stort inflytande på bekostnad av de små och många partierna i Brasilien. Hur 16-årsgränsen fungerar där vore ändå intressant att diskutera men kommer inte att beröras i denna rapport. På grund av att det tyska samhället däremot uppvisar stora likheter med det svenska kommer erfarenheter därifrån att lyftas fram i rapporten. Se http://www.barnfonden.se/country_show.asp?id=8&type=system och Ungdomsstyrelsen 1999 & 2002a.
- 3 <http://www.sou.gov.se/grundlag/direktiv.htm>
- 4 Se ibid och Konstitutionsutskottets betänkande 2003/04: KU13
- 5 Se t ex Sjöstrand, Sven-Erik & Karlsson, Kjell-Erik (v) 2002/03:K340; Wilén (c) 1994/95:K207; Pilsäter och Pehrson (fp) 1998/1999:Kr35; Eriksson m fl (mp)2002/03:K258. Dessa och andra motioner skiljer sig åt sinsemellan från att förorda en rösträttsålderssänkning i samtliga val och folkomröstningar, till att begära sänkningar i kommunala val, eller att begära att regeringen överväger en sänkning av rösträttsåldern.
- 6 Interpellation 2002/03:314
- 7 1993/94:KU44, 1995/96:KU6, 2001/01:KU11 och 2003/04:KU13
- 8 SOU 1997:71 s 100-103
- 9 SOU 1996:111 s 39; 303; 315-16
- 10 SOU 1996:111s 322ff och SOU 1997: 71 s 87
- 11 Ibid s 324
- 12 Ibid s 247:321 och 327. För elever i särskolan upphör dock skolplikten vårterminen det kalenderår barnets fyller 17 år.
- 13 Ibid s 332
- 14 SOU 1996:111s 325ff
- 15 Ungdomsstyrelsen 1999:22 och Ungdomsstyrelsen 2002:1
- 16 www.manskligarattigheter.gov.se 060405
- 17 SOU 1997:116 s 125
- 18 Rädda Barnen 2003b s 6
- 19 DN-debatt 060330
- 20 Oscarsson, H SOU 1998:101 s 14-15
- 21 Oscarsson, V 2005.
- 22 Rapporten använder sig av Civic-studien genom statistik och analyser hämtat från Ungdomsstyrelsen 2002b; Ungdomsstyrelsen 2003b; Skolverket 2003; Amnä 2001 samt Amnä & Munck 2003a. De internationella resultaten redovisas i Torney-Purta; Lehmann; Oswald och Schulz 2001.
- 23 Skolverket 2003 s 13 och 43-64
- 24 Oscarsson, V 2005 s 38.
- 25 Ungdomarnas demokratikommission 2000a s 55
- 26 Oscarsson V. 2005 s 37-8; Rädda barnen 2003a s 10-13 och Rädda Barnen 2003b s 7
- 27 Ungdomarnas demokratikommission 1999: 29
- 28 Ungdomarnas demokratikommission 2000a: 67
- 29 Ungdomsstyrelsen 2003a s 213
- 30 Holmberg & Oscarsson, H 2004:248-254; Ungdomsstyrelsen 2003a kap 9; DN-debatt 2003-04-29
- 31 Det bör dock nämnas att 35-74-åringarna i ännu något högre grad upplever att de ledande personerna i samhället inte bryr sig om vad vanligt folk tycker och tänker.
- 32 Ungdomsstyrelsen 2003a kap 9 och DN-debatt 2003-04-29
- 33 Tromb 2005 s13
- 34 Tromb 2005
- 35 Ungdomsstyrelsen 1996. T ex s 13-19.
- 36 SOU 1996:111 s 331; Bruhn 2000 s 70; Bunar och Trondman 2000: 36-49; Tromb 2006 s19-27; Spionen 2006s 6.
- 37 SOU 1997:71 s 42-44. Citat från s 42. Se även Ungdomarnas Demokratikommission 2000:75-76

- 38 Tromb 2005 s 8-9. Se även Esaiasson 2004 och Phillips 2000 för demokratiteoretisk bakgrund för resonemangen om representation.
- 39 Tromb 2006s 38. Se även Ungdomarnas demokratikommission 1999 s 62-63 och 2000a s 76 för ungas representation i myndighetssammanhang.
- 40 Ungdomarnas demokratikommission 1999: 59-61; Ungdomsstyrelsen 2000 s 28-29; Tromb 2005 nr 3 s 9
- 41 Se SOU 1997:71 s 43-44; Linde 2000 s 101-02 och Ungdomarnas demokratikommission 2000 för mål och förslag gällande ökad politisk ungdomsrepresentation.
- 42 Se SOU 1997:71 s 68-69; Lunarstorm 2004-11-24; www.ungtval.se och SOU 1999:80
- 43 Pitkin enligt Esaiasson 2003:41
- 44 Ungdomsstyrelsen 1999 och 2002a
- 45 Bruhn 2000 s 67-77
- 46 Ungdomsstyrelsen 2003b s 21 och Ungdomarnas demokratikommission 2000a s 24
- 47 Redogörelsen för partipolitiskt engagemang och valdeltagande bygger på Pettersson och Ribbhagen 2003:143-48; Petersson m fl 1998:82-85; Holmberg & Oscarsson 2004:15-43;260-64; Oscarsson 1998:14-16 och Göteborgs-Posten 2006-03-05, s 63
- 48 Oscarsson, V 2005:62
- 49 Oscarsson, V 2005; Esaiasson m fl 2002: 384-85; Carle SOU: 1999:93 s 195-200; Pettersson och Ribbhagen (Oscarsson red.) 2003:140-4; Ungdomsstyrelsen 2003a kap 9; Amnä & Munck 2003a s 171-193; Amnä 2001:221-229. Skolverket 2003: 105-132
- 50 Oscarsson V. 2005:37-46 Ungdomsstyrelsen 2003a kap 9; Amnä & Munck 2003a s 171-193; Amnä 2001:221-229. Skolverket 2003:105-132
- 51 Oscarsson, V 2005: 41-46; Amnä & Munck 2003a s 192-93 Amnä 2001:221-229; Ungdomsstyrelsen 2001:4-7 Ungdomsstyrelsen 2003a kap 9; Amnä & Munck 2003a s 171-193
- 52 Oscarsson, V2005:41-46; Ungdomsstyrelsen 2002b:4-7; Amnä & Munk 2003a s 166ff; Ungdomsstyrelsen 2003b s 20-23 och Skolverket 2003:121-132
- 53 SOU 2000:1 s 216-218; Oscarsson SOU1998:101 s 18-19; Holmberg och Oscarsson 2004:248-254.
- 54 Ungdomsstyrelsen 2003a s 193-194; DN-debatt 2003-04-29 och Skolverket 2003:114-119
- 55 Ungdomarnas Demokratikommission 2000a s 67-72
- 56 Jfr Ungdomsstyrelsen 2000 & 2002b s 20 och Ungdomarnas demokratikommission 1999 & 2000a
- 57 Bruhn 2000: 67-76 och Bruhn i SOU 1999:132 s 205- 262. Se även Ungdomsstyrelsen 1999.
- 58 Amnä 2001:225
- 59 Ungdomsstyrelsen 1999. Läsaren av föreliggande rapport bör ha detta i åtanke i den mån rapporten använder sig av tyska erfarenheter i argumentationen.
- 60 SOU 1996:111 s 40.
- 61 Regeringskansliet 2004/05:2 s 5
- 62 SOU2004/05:2, s 108-109
- 63 Ibid s108-112
- 64 SOU 2004/05 s 131
- 65 Ibid s 112.
- 66 Ibid s 131.
- 67 Jfr Ungdomarnas demokratikommission 2000b 73-74. Min problematisering av regeringens linje att förorda ungdomars politiska inflytande i termer av delaktighet utan att möjliggöra att deras demokratiska påverkan har sin grund i val, utgår från diskussioner om deltagardemokrati av statsvetarna Jarl, Wohlgemuth och Gilljam i Gilljam & Hermansson (red) 2003.
- 68 Om elevinflytande i skollagen se SOU 1997:71 s 109-14 och 184-185
- 69 SOU1996:111 s 322ff
- 70 Hadenius 2001:10
- 71 Holmberg & Oscarsson 2004:193
- 72 Beckman 2003:75
- 73 Ungdomsstyrelsen 1999
- 74 Se ibid och Beckman 2003:77-80
- 75 För en diskussion av argumenten för och emot barns rösträtt se Gustafsson, G. 2001:199-212. Se även Ungdomsstyrelsen 1999 s 14-15
- 76 Engwall och Söderlind 2001:195

- 77 Beckman 2003: 88-91
- 78 Interpellation 2002/03:314
- 78 Beckman 2003 s 81ff
- 79 Beckman 2003 s 81ff
- 80 Beckman 2003 s 84.
- 81 Holmberg och Oscarsson, H. 2004: 243-245
- 82 Ungdomsstyrelsen 2003:166-69
- 83 Ungdomsstyrelsen 2002b s 17
- 84 Oscarsson V 2005 s 65
- 85 Ungdomsstyrelsen 2002b, citat s 20
- 86 Oscarsson, V 2005 s 59
- 87 Holmberg & Oscarsson, H. 2004 s 211
- 88 Holmberg & Oscarsson 2004, kap 9. Bokens analyser grundar sig främst på den långa serien av svenska valundersökningar, med intervjuundersökningar gjorda av Statistiska centralbyrån och Statsvetenskapliga institutionen vid Göteborgs universitet. Se s 11-14
- 89 Väljarundersökningarna undersöker medborgarnas kännedom om vad partierna står för och hur partierna ställer sig i centrala sakfrågor, om olika politiska kandidater, om det politiska systemet samt om olika samhällsliga förhållanden i Sverige. Civic-studien undersöker kunskaper inom demokratins grundläggande innebörd; demokratiska fri- och rättigheter; den representativa demokratin; organisationer, särintressen och allmänintresse; demokratins problem; jämlikhet, jämställdhet och MR samt ekonomi och demokrati.
- 90 Skolverket 2003:104
- 91 Holmberg och Oscarsson, H. 2004:193-226; Skolverket 2003:66ff; Ungdomsstyrelsen 2002b och 2003b samt Oscarsson, V 2005
- 92 Beckman 2003 s 84-86
- 93 Bruhn 2000 s 69
- 94 Ibid s 67-77
- 95 Oscarsson, H. SOU 1998:101 s 26; Oscarsson, V 2005:28-29; Oscarsson, H & Oskarson 1996:71-91
- 96 Holmberg & Oscarsson 2004:96-98
- 97 Oscarsson, H & Oskarson 1996 s 71
- 98 Ungdomsstyrelsen 1999
- 99 Bruhn 1999 s 210 ff; Ungdomsstyrelsen 1999
- 100 Referatet av 14-15-åringars politiska kunskaper utgår från Oscarsson V 2005:23-36; Skolverket 2003:69-70 och Ungdomsstyrelsen 2002b. Se även Demokratirådets rapport (Petersson m fl.) 1998.

*Det är för dig som Rädda Barnens Ungdomsförbund bildats.
Ett förbund av unga för unga som kämpar för barns och
ungdomars rättigheter, i vårt land och ute i världen.
Som grund för vår verksamhet ligger FN:s konvention om
barnets rättigheter.*

Vi är inte framtiden, vi är nu!

*Rädda Barnen kämpar för barns rättigheter.
Vi väcker opinion och stöder barn i utsatta situationer
- i Sverige och i världen.*

© 2006 Rädda Barnens Ungdomsförbund
och Sandra Lindgren

ISBN -10 91-975997-1-9
ISBN -13 978-91-975997-1-9

Författare: Sandra Lindgren
Profilfrågegrupp 2005-2007: Grupp 16
Omslag och layout: Rosmarie Sundström
Tryck: Mediakontoret i Norrköping

Rädda Barnens Ungdomsförbund
Gamla Torget 4
602 32 Norrköping
www.rbuf.se
grupp16@rbuf.se

Rädda Barnen
www.rb.se